

2

SZEGED MEZŐGAZDASÁGÁNAK ÉS DOLGOZÓ PARASZTSÁGÁNAK
HELYZETE AZ 1941 - 1944 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN.

Doktori értekezés.

Irta: Szabó István

Szeged város mezőgazdasági helyzete

A Tisza parton halkán ballagok
és hallgatom, mit sirnak a habok
.....
Mert busulásra volt itt mindig ok
Ugye bajtársak, ugye magyarok?

/Juhász Gyula:Szeged/

Szeged városnak 141 788 katasztrális hold kiterjedésű határa órási V betűhöz hasonló alakban a Marosnak a Tiszába való beömlése alatt terül el oly módon, hogy a város a V betű csucsában, a Tisza két oldalán fekszik. A V betű két szára közé Kiskundorozsma nagyközség ékeződik be. A V betű egyik szára északnyugati, a másik szára nyugati irányba mutat./lásd 1 sz.térkép/A területet illetően meglehetősen változó adatokat találunk. Az 1935-ös mezőgazdasági statisztika 141 388 kat.holdat, egy 1938-as kimutatás 141 788 kat.holdat/1/, egy 1944-es jelentés 141 794 kat. holdat/2/, végül egy 1947 eleji statisztika 123 000 kat.holdat említ./3/.Az eltérések azzal magyarázhatók, hogy a nem mezőgazdasági terméketlen terület és a közutak területe nem pontosan meghatározott, illetve egyik statisztikában ezzel nem számolnak, mint pl.az 1947-es kimutatásban. Végeredményben tehát mindegyik adatot elfogadhatjuk 140 000-től 142 000 kat.holdig.

- 1 Közigazgatástudomány Bp. 1938.I.évf.1 sz.84.old.
- 2 Szegedi Állami Levéltár /később SzÁL./Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 520/1944.
- 3 Szeged thj.város 3 éves terve Szeged 1947. 36.old.

Szeged város közigazgatási térképe

M. 1:300.000



Szeged lakosainak száma 1941. február 1-én
136 752 volt. Ennek a lakosságnak 35 %-a őstermelő.

Ezen nagy kiterjedésű és sajátos fekvésű törvényhatóságnak legtávolabbi részei a város központjától 40-45 km. távolságnyira esnek. A törvényhatóságban négy elsőfoku közigazgatási hatóság és az egész városra kiterjedően egy elsőfoku iparhatóság látta el a közigazgatást. Az elsőfoku közigazgatási hatóságok tekintetel a nagyszámu tanyai településre - kapitányságokra voltak felosztva.

Szeged külterülete erősen tanyás jellegű, nemcsak a népesség foglalkozási viszonyai, hanem a külterületi települési viszonyaiból következőleg is. Teljesen szétszórt település, eltekintve egy-két tömörözebb telepítési helytől, mint pl. Alsóközpont, Felsőközpont, valamint Röske és Szentmihálytelek. A többiek teljesen faluszerű "pusztai telepek". A népesség szétszórt tanyás települése azonban korántsem jelenti azt, hogy Szeged területe ritkán lakott hely lenne. Csak a külterület által elfoglalt területek és csak az e területen élő népességet számítva Szeged átlagos külterületi népsűrűsége $64,1 \text{ km}^2$ -ként, ami alatta van ugyan az országos átlagnak/93,4/, de viszonylagos magas voltára jellemző, hogy az 1930. évi népszámlálás figyelembevételével Magyarország 3417 községe és városa közül 1461 vagyis 42,8 %-a az összes községeknek és városoknak alatta volt a négyzetkilóméterenkénti 60 fős népsűrűségnek. /4/

Népsűrűség szempontjából vizsgálva az adatokat szembevetendő, hogy Alsótanya mind átlagosan, mind kaptányságonként sűrűbben lakott, mint Felsőtanya. Ennek magyarázatát a területek különböző megélhetési viszonyaiban kereshetjük. A rossz homoktalajú és részben futóhomkos Felsőtanya csak szűkös megélhetést biztosított az odatelepülőknek, míg ennek fordítottja Alsótanyán a népsűrűségben is meglátszik.

A népesség kereső és eltartottak szerinti vizsgálatánál megállapíthatjuk, hogy Szeged külterületein száz keresőre 111 eltartott esik. Alsótanyán aránylag több az eltartott, mint Felsőtanyán. Ennek magyarázatát is gazdasági viszonyokban kereshetjük. Rosszabb körülmények között élők kevesebb egyént tudnak eltartani. Mivel a népesség főfoglalkozása a mezőgazdaságban van, a kereső és eltartottak egymáshoz való viszonyát is elsősorban az agrárjelleg jellemzi, minek folytán az összes népesség keresőinek és eltartottainak a viszonyával egyenes arányban áll a mezőgazdasági népesség keresőinek és eltartottainak a viszonya.

Szeged külterületi népességének foglalkozása a népesség túlnyomó többségében a mezőgazdaságban volt. Ezt nagy általánosságban igazolja az a körülmény, hogy a 45.450 külterületi lakosból 41694 fő, vagyis a népességnek 91.7 %-a tartozik a mezőgazdasági foglalkozásuk közé.

Szeged lakossága, az őstermelők aránya, a kereső és eltartottak száma kapitányságonként./6/1938-ban./ őstermelők fogalma alatt a mezőgazdaságban dolgozók értendők/

Kapitányság:	Ösz-	ösz-	ösz-	100	Őstermelés				
	szes lakó	szes ke- reső	szes eltar- tott	kere- sőre jut e.	kere- ső	ösz- eltar- tott	ösz- szesen	%	100 ke- resőre jut el- tartott
Belterület	89621	45139	44482	98,6	3743	3783	7526	8,4	100,8
Átokháza	6125	2612	3513	134,5	2514	3383	5897	96,3	134,6
Csorva	3073	1322	1751	132,2	1278	1721	2999	97,6	134,7
Domaszék	2343	1212	1131	93,3	1148	1058	2206	94,2	92,2
Feketeszél	2923	1514	1409	93,1	1461	1375	2836	97,0	94,1
Királyhalom	4839	2214	2625	118,6	2023	2421	4444	91,8	119,7
Mórahalom	3873	1789	2084	116,5	1505	1733	3238	83,6	115,1
Nagyszéksós	2694	1337	1357	101,5	1276	1292	2568	95,3	101,3
Röszke-Szttm.	4452	2102	2350	111,8	1886	2020	3906	87,7	107,1
Zákány	2022	1093	929	85,0	1022	880	1902	94,1	86,1
Alsótanya ö.	32344	15195	17149	111,9	14113	15883	29996	94,9	112,5
Balástya	2320	1105	1215	115,1	973	1032	2005	86,4	106,1
Csengele	3114	1353	1761	130,2	1278	1667	2945	94,6	130,4
Fehértó	1545	789	756	95,8	735	696	1431	92,6	94,7
Gajgonya	2294	1190	1104	92,8	1113	1024	2137	93,2	92,0
Összeszék	1560	763	797	104,5	684	676	1360	87,0	98,8
Szatymaz	2273	1104	1169	105,9	904	916	1820	80,1	101,3
Felsőtanya ö.	13106	6304	6802	107,9	5687	6011	11698	83,3	105,7
Külterül.ö.	45450	21499	23951	111,4	19800	21894	41694	91,7	110,6
Város össz.	135071	66638	68433	102,7	23543	25677	49220	36,4	109,1

A sajátos fekvésű, V betű formájú törvényhatóságnak északi részét, amelyen a csengelei és a Szeged-felsőközponi közigazgatási hatóságok vannak, a Budapest-Szegedi vasutvonal szeli át, míg a tör-

5 Közigazgatástudomány id.mű 93.old.

vényhatóságnak nagyobb kiterjedésű déli részét a keskeny-
vágányú szegedi Gazdasági Vasút két ága 36, illetve 46 km.
hosszuságban szeli át. Ez a keskenyvágányú vasút az 1928.
évben az ugynevezett Speyer kölcsönből épült fel./7/Eddig
ennek a törvényhatóságnak voltak olyan részei, ahová csak
koosin a mély homokban több napig tartó utazás után lehetett
csak eljutni. Ez a helyzet rányomta bélyegét a két terület
kulturális és gazdasági fejlődésére. Kulturális téren azt
jelelti, hogy Felsőtanya kulturáltabb, mint Alsótanya. Ezt i-
gazolja az analfabétizmus is. Felsőtanyán 10 %, Alsótanyán
pedig 11,3 % volt az analfabéták száma a hat éven felüli
népesség százalékában kifejezve. Mindkét szám magasabb az or-
szágos átlagnál. Az országos átlag 1938-ban 9,64 % volt.

Kapitányságokként részletezve az analfabétizmus megoszla-
sát a következő képet kapjuk: /8/

Kapitányságok.	lélek- szám	6 éven felüli analfa- béta	%	analfa- bétizmus a 6 éven felüli né- pesség %-ban
belterület:	89621	4274	4,8	5,2
a/ Alsótanya:				
Átokháza	6125	537	8,8	10,8
Csorva	3073	296	9,6	11,5
Domaszék	2343	186	7,9	9,1
Feketeszél	2923	270	9,2	10,6
Királyhalom	4839	552	11,4	13,6
Mórahalom	3873	402	10,4	12,1
Nagyszéksós	2694	237	8,8	10,3
Röszke-Sztmt.	4452	392	8,8	10,2
Zákány	2022	242	12,0	13,7
Alsótanya össz.	32344	3114	9,6	11,3

7 Szál. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 809/1944

8 Kiss István Szeged tanyái közig. Közigazgatástud. 1938. I/1

b/ Felsőtanya:

Balástya	2320	288	12,4	14,4
Csengele	3114	256	8,2	10,0
Fehértó	1545	115	7,4	8,5
Gajgonya	2294	239	10,4	11,7
Összeszék	1560	129	8,3	9,4
Szatymaz	2273	105	4,6	5,3
Felsőtanya ö.:	13106	1132	8,6	10,0

o/ egész külterület:	45450	4246	9,3	11,0
egész város	135071	8520	6,3	7,4

d/ országos átlag:	-	-	8,46	9,64
--------------------	---	---	------	------

Bár az adatok 1938-ból valók lényeges módosulás ezen nem történt az általam vizsgált időszakban sem. A táblázatból láthatjuk, hogy az egész külterület analfabétáinak százaléka magasabb az országos átlagnál, míg a város/belterület/adatain látszik valami a város kulturocentrum jellegéből, mivel az analfabétizmus alacsonyabb az országos átlagnál. Az eredményekből láthatjuk, hogy a Horthy-rendszer még az ilyen nagyvárosban sem dicsekedhetett a kultúra magas fokával. A táblázat alapján kiderül az, hogy az analfabéták zöme a parasztság köréből került ki.

A két terület gazdasági fejlődésén is látszik különbség. Annak ellenére, hogy Alsótanya talaja jobb, mégis Felsőtanya vezet a mezőgazdasági kultúra, a belterjesség megvalósítása felé vezető úton, amiben nem kis szerepe van a vasút korábbi megépítésének/értékesítési lehetőségek/és a magasabb kulturának is. Elég ha csak a szatymazi szőlő és gyümölcsös kulturára, annak jövedelmezőségére és színvonalára gondolunk.

Jellemző a Horthy-korszak kulturális és parasztpolitikájára, hogy Szegeden, ahol viszonylag sok középiskola- a fejlett országok hasonló városaihoz viszonyítva kevés - és egyetem is volt, a mezőgazdasági szakoktatás számára még középfoku intézmény sem volt annak ellenére, hogy Szeged elsősorban mint agráripari város és iskolaváros szerepelt. Mindössze négy mezőgazdasági alsófoku iskola szolgálta a mezőgazdasági "szakember" képzést. Téli gazdasági iskola, vagy más szakoktatási intézmény a törvényhatóságban nem volt. Minden másra telt a város urainak csak a dolgozók szociális megsegítésére és művelődésére nem. 1944-ben 12.000 pengőt adott a város az urikaszinónak, de a népfőiskolának alig jutott 1000 pengő./9/

A mezőgazdaság és a dolgozó parasztság kérdését elsősorban két oldalról kell vizsgálnunk. Az egyik oldalt a birtokmegoszlás adatai, a mezőgazdasági népesség rétegződése világítja meg, a másik oldalt pedig a művelési ágak különböző arányának vizsgálata adja.

Szeged területe kapitányságonként:

<u>Kapitánysági:</u>	<u>területe kat.holdakban</u>
Átokháza	20 741
Csorva	12 457
Domaszék	5 399
Feketeszél	5 992
Királyhalom	12 517
Mórahalom	7 802
Nagyszéksós	5 338
Röszke-Szentmihálytelek	4 122
Zákány	<u>6 233</u>
Alsóhatanya	80 601

Balástya	8717
Csengels	10 687
Fehértó	7 118
Gajgonya	5 922
Összeszék	6 063
Szatymaz	4 062

Felsőtanya ösz. 42 569

Alsó és Felsőtanya együtt: 123 170

Belterület : 18 618

Mindössze : 141 788

Szeged város birtokmegoszlási viszonyai:

A földtulajdonosok száma és területe földtulajdonnagyságcsoportok szerint 1941-42-ben/10/

birtoknagyság	gazdaságok száma /tulajdonosok/	%	gazdaságok területe kat.holdban	
0 - 1 kat.holdas földtul.	1425	11,8	745	0,53
1 - 5 " " "	6412	53,2	18625	13,9
5 -10 " " "	2132	17,6	13698	9,9
10 -20 " " "	1416	11,7	19467	14,1
20- 50 " " "	492	4,-	12315	8,8
50 -100 " " "	106	0,8	6844	4,8
100 -200 " " "	28	0,2	3389	2,4
200 -500 " " "	3	-	900	0,6
50000- " " "nál nagyobb	1	-	64143	45,2
összesen:	12 015		140 126	

Földtulajdon és osztálytagozódás szempontjából elemezve a táblázatot először is azt kell kiemelni, hogy a táblázatban a földtulajdonnal rendelkezők fogalma a gazdasággal rendelkezők fogalmával nem azonos.

10 A táblázat összeállításánál a Magyar Statisztikai Évkönyv új folyam XLIX.1941.79-80 old.SZAL.Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 933/1945 adatait használtam fel a való-
ságtól való eltérés az adatok pontatlanságából ered, és elhanyagolható.

A földtulajdonosok egyrésze ugyanis bérbeadja egész földjét, tehát nem rendelkezik gazdasággal, viszont a gazdasággal rendelkezők egyrésze nem rendelkezik saját földtulajdonnal. A kimutatásban csak azokat tüntettem fel, akiknek tulajdonuk van. /a bérföldeken gazdálkodókat később közlöm/. Az összes tulajdonos a fenti táblázat szerint 12 015, míg az összes gazdasággal rendelkezők száma 1942-ben 24 500 volt./11/Ez utóbbi szám lényegesen nem változott a felszabadulásig.

A táblából látható, hogy a földtulajdonosok között a kisparasztoknak/ 0-5 és 5-10 kat.hold földtulajdonnal/ volt döntő súlya. 9969 tulajdonos kisparaszt, az összes tulajdonos birtokosok 89,9 %-a 33 068 kat.holdat tudhatott sajátjának, ami az összterületnek csak 23,3 %-a volt. Az 1436 középparaszt/ 10-25 kat.hold gazdasággal rendelkezők/ a tulajdonosok 11,9 % -a 19 927 kat.holdat tartott kezében, ami az összbirtok 14,7 %-a volt.

A táblázatból láthajtuk azt is, hogy Szegeden mindössze egy nagybirtok volt - Szeged város, mint jogi személy - amely azonban az összes földterületnek majdnem a felét/45,2%/ tartotta birtokában. Tulajdonosi szempontból tehát Szegeden a nagybirtok dominált. Ez a nagybirtokos/város/ azonban különbözött lényegesen az egyéb nagybirtokosoktól./amint ezt a későbbiekben látni fogjuk/.

A kulákgazdaságok - 25 kat.holdon felül - száma 610 az összes gazdaságok 5,- %-a, hozzájuk tartozott 23 113 kat.hold terület azaz egész terület 16,3 %-a./a város birtokait a kulákgazdaságok kimutatásánál nem vettem figyelembe itt,

11 Szál.Szegedi Főispáni Iratok/Közellátás/817/1942./később Főispáni Iratok/

mivel 25 kat.holdnál nagyobb bérlet nem volt kiadva területéből./Ez utóbbi szám nem nagy és mutatja,hogy Szegeden a kisparashti gazdaságoké volt a döntő~~ség~~/ többség.

A mezőgazdasági népesség osztálytagozódásának elbirálásánál figyelembe kell venni, hogy a gazdasággal, illetve földtulajdonnal rendelkezők nem mind sorolhatók a mezőgazdasági népességhez,minthogy egyrészüknék nem a gazdálkodás a fő foglalkozása és nem a gazdaság,illetve holdtulajdon a létalapja.A kisebb gazdasággal, illetve földtulajdonnal rendelkezők közül ezért csak az őstermelő foglalkozásuk vehetők ebből a szempontból figyelembe.A nagyobb gazdasággal,illetve földtulajdonnal rendelkezőknél azonban feltehető,hogy ha nem is őstermelő foglalkozásuak,mégis földterületük osztályhelyzetük meghatározásában olyan súlyt képvisel, hogy a föld nagysága alapján osztályszempontból kuláknak tekinthető.Pl.egy kovácsmester,akinek 30 hold földje van.

Az osztálytagozódás elbirálása elsősorban a gazdaságnagyság alapján lehetséges.A kis parasztek/0- 5 és 5-10 kat.holdig/és a középparasztek/10-25 kat.holdig/közül az őstermelők, valamint az összes 25 kat.holdon felüli kulákok száma/csak a gazdaságnagyság figyelembevételével/ a következő:

parasztrétegek	gazd.szám	%	gazd.területe kat.holdban	%
kisparaszt 0- 5 kh. gazd.	7837	65,2	19 370	13,2
" 5-10 " "	2132	17,7	13 698	10,4
középparaszt10-25 " "	1436	11,9	19 927	13,9
kulák 25-kat.h.nagyobb	610	5,-	23 113	16,3
	1	-	64 143	45,2
összesen:	12 015		140 125	

A rétegződés megállapításánál azonban a gazdaságterület minőségét is figyelembe kell venni. A szőlő és gyümölcsös területe ötszörösen számítva hasonlítható egy kat.hold szántóhoz. Így pl. egy 15 kat.holdas gazdálkodó, akinek gazdasága területéből 3 kat.hold szőlő, a terület művelésének minősége/idegen munkaerő/ szüksége, valamint jövedelmezősége/ szerint 27 kat.holdas gazdálkodónak számít, tehát kuláknak minősül. Ha Szegeden a 9845 kat.hold szőlőt még a fenti táblázathoz hozzá számítanánk, akkor első sorban a középparaszti és kulákgazdaságok száma növekednék meg./Ezt a kiegészítést adatok hiányában nem tudtam elvégezni/.

Végezetül számításba kell vennünk a bérleti gazdaságokat is, amelyek első sorban a város birtokán keletkeztek és nagyon jellemző szinfortját képezik Szeged mezőgazdaságának. A bérleti rendszert is figyelembe véve az egyes paraszti rétegek a következőképpen alakulnak:/12/

parasztrétegek	gazdaságok száma	%
külső paraszt 0 - 5 kat.h.gazd.	13 840	56,5
5 - 10 " "	6 216	25,3
középparaszt 10-25 " "	3 834	15,8
kulák 25 kat.holdon felül	610	2,4
gazdaságok száma összesen:		24 500

Az egyes rétegek súlyának arányában lehet még eltolódás, mivel a számításokban nem szerepelnek a statisztikailag meg nem közelíthető egyéb minőségi tényezők,/pl.kataszteri tiszta jövedelem, állatállomány, mezőgazdasági gépek, egyéb jövedelem stb./de ez a táblázat már elég hűen tükrözi a mezőgaz-

dasági népesség tagozódását. Ehhez lehet még számítani a 4709 napszámot és a házi cselédek 300 fő létszámát, és ezzel a mezőgazdasági népesség tagozódása teljessé lesz. A táblázatban már nemcsak a tulajdonosok szerepelnek, hanem mindazok, akik gazdasággal rendelkeznek. Az adatokat hitelesnek fogadhatjuk el, mert 1942-43-ban ezeket a statisztikai adatokat használta Szeged gazdasági felügyelője és főispánja is./13/Eltérés nem lehet nagy, mivel a jelentésekben következetesen 23616, illetve 24080,20 kat.holdon aluli gazdaságról és 800-884,20 kat.holdon felüli gazdaságról beszélnek./14/

A táblázatok összehasonlításából megállapíthatjuk azt is, hogy Szegeden 12485 bérlő volt, szemben a 12015 tulajdonossal. Tehát a bérlők száma több volt, mint a tulajdonosoké. Az előbbi kimutatások alapján a szegedi bérföldek megoszlása a következő:/15/

parasztrétegek	bérlési gazd. % száma	bérlési területe
kisparaszt 0-5 kat.h. bérfölddel rendelk	6003	80,7 39 658
" 5-10 "	4084	
középparaszt 10-25 kh.	2398	19,1 9,068
25 kh.nagyobb bérlési gazdaság nem volt		
összesen:	12 485	47 727

A kimutatásból láthatjuk, hogy a bérlések nagyrésze, 80,7 %-a kisparcellákba, 0-10 kat.holdas parcellákba volt bérbeadva a szegedi kisparasztságnak és 19,1 %-a volt a középparasztság kezén.

13 Szál.Főispáni Iratok 817/1942, Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1593/1943, valamint Főispáni iratok/Közellátás/1815/1943.

14 U.o.

15 W.o.

Ha a táblázatokból végezettel az összes gazdasággal rendelkezőket/tulajdonos+bérleti gazdaság/és azok földterületeit is kimutatjuk a következő képet kapjuk:

parasztrétegek	birtokosok száma	%	birtokok területe kat.holdban	%
kisparaszt				
0 - 15 kat.holdas gazd.	20 056	81,8	71 726	50,6
középparaszt				
10-25 kat.hold.gazd.	3 834	15,6	28 995	20,4
kulák				
25 kat.holdnál nagyobb gazd.	610	2,5	41 067	28,9
összesen:	24 500		141 788	

A táblázat némi kis eltéréseket figyelmen kívül hagyva/a birtokosok számában minimális a differencia, a területnél nagyobb, a középparaszti és kulák birtokok elhatárolási nehézségei és a bérföldek nem százszázalékos kimutatásai következtében/jól tükrözi a szegedi birtokmegoszlást és a paraszti differenciálódást.

A szegedi birtokmegoszlás, a szegényparaszság nagy száma, valamint a város hatalmas földbirtokának létrejötte a tőkés mezőgazdaság "amerikai utas" fejlődését mutatja. Itt a város/elsősorban/ és a parasztság a törekhódoltságtól elmenekült földbirtokosok földjét igénybevette a hódoltság alatt és után, valamint a parasztság is felszabadult a hűbéri köztartozások alól és ennek következtében gyorsabban fejlődött ki a kapitalizmus. E fejlődés látszik meg a szegedi parasztság rétegződésén a 82,9 %-os paraszti tulajdon, a 81,8 %-os tulajdon és bérleti kisparaszti gazdaságok magas számaiban, valamint a nagybirtokok hiányában, illetve a számá-

ban nem jelentős, de jelentős/28,9/ földterülettel rendelkező kulák birtokokban.

Ezek után vessünk egy néhány pillantást a legnagyobb birtokos a szabad királyi város birtokainak megoszlására/lásd még 2. számú térkép//16/

művelési ág	Belterületen Kültérületen A gazd.vasut területe				összesen	
	Kataszteri hold és négyszögölben					
szántó	6 kh 605	31 927 kh. 33	2 kh 1487	31 936 kh 525		
rét	- 287	5 812 " 460	- 22	5 812 " 769		
legelő	3 " 1584	5 242 " 1084	- 414	5 246 " 1482		
kert	5 " 1468	1 244 " 169	# 1301	1 2 50" 1338		
szőlő	- " 727	2 226 " 143	- 61	2 226 " 931		
erdő	- " 1370	7 612 " 609	- -	7 6-13" 379		
nádas	- " -	472 " 898	- -	472 " 898		
terméketlen	745 258	8646 " 581	- 483	9 484 " 1322		
összesen	762 kh.1500	63183 kh.777	97 kh.568	64143 kh.1245		

A fenti kimutatás Szeged város birtokainak 1944. évvégi állapotát tünteti fel. Mint már említettem a város a nagykiterjedésű ingatlanait, mint kishaszonbéreleteket hasznosította. A haszonbérlet között voltak ún. őshaszonbérlet is, akiknek már a dédapja is bérlője volt a városnak. A bérlők nagyrésze mivel igen kis terjedelmű parcellákon gazdálkodott igen nehéz körülmények között élt. "A Földművelő lakosság általában rendkívül szegény, igen elaprózódott ingatlanokon gazdálkodik, amelyek részben a saját, részben pedig a város tulajdonát képezik."/17/

16 Szeged thj. város 3 éves terve Szeged, 1947.47. old.

17 Száll Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 809/1944.

Szeged mezőgazdasága

magánbirtok
városi birtok



A háboru alatt ezek a törpe és kisbirtokosok szenvedtek leg-
többet.

Az egyéb nehézségek mellett a már említett birtokpolitika
is hozzájárult Szeged dolgozó parasztságának a nehéz helyze-
téhez. Az egyes ingatlanok kis terjedelme, a jobb megélhetés
lehetősége készítette a dolgozó parasztságot arra, hogy a meg-
élhetést jobban biztosító terményeket termeljen. Így alakult
ki Szegeden, paprika, káposzta, dinnye, gyümölcs és szőlő táj-
termelés, amelyek valóban nagyobb jövedelmet biztosítottak a-
zeknek a dolgozó parasztoknak. Ennek a tájjellegnek további
erősödését a háboru megakasztotta.

A tulajdon szemszögéből vizsgálva a szegedi bir-
tokmegoszlás helyzetét megállapíthatjuk, hogy nagyon egész-
ségtelen, mint ahogyan ugyanezt elmondhatjuk az ország bir-
tok-megoszlására vonatkozólag is hozzátéve azonban azt, hogy
Szeged sok tekintetben különbözött az országos és egyéb te-
rületek mezőgazdasági helyzetétől. Hol van hát a különbség,
a szegedi "specialitás"? Elsősorban ott és abban, hogy a város
mint jogi személy nem olyan kizsákmányoló birtokos, mint a nagy-
birtokos uradalmak általában. Először különbözik abban, hogy a
törvényhatóság területének majdnem felét bírja, de birtoka
nagy részét bérletek formájában kiadta és ezek a bérletek örö-
kökölhetők voltak és így majdhogynem ezek a bérlők saját tulaj-
donuknak tekintették az évtizedeken át bérelt földeket. Épít-
keztek rajta és a város a háboru kezdetéig nem szólt bele
gazdálkodási módjukba sem. Másodszor különbözik abban, hogy ez
a nagybirtokos a kizsákmányolás mértéke szempontjából is más
volt mint pl. egy Palavicini uradalom. Itt a bérleti díj 10-25

évre előre megszabott, amelyen nem változtattak és nem voltak magasak a bérleti díjak sem. A 4-es bérletcsoportba tartozó és szérűskertek céljára használt városi bérföldek évenkénti és holdankénti bére 4 q buza ára volt, a 26-31-es bérletcsoportba tartozó alsótanyai földekért másfél mázsa buza árát, a 36-47-es bérletcsoportba tartozó városkörüli földekért pedig 3 q buza értékét kérték. Egyedül csak a Vereskereszt-tó körüli bolgár rendszerű művelés alatti bérföldek bérleti díját szabták meg magasabban, 8 q buza értékében, azonban ez is enyhének számít az uradalmi nagybirtokos kizsákmányolási szintjéhez képest. /18/ Végül különbözött abban is, hogy a bérleti díjat a város költségeinek fedezésére - tehát jóléti és szociális célokra is - felhasználta, azaz a közjavára, míg a nagybirtokosok ezt a saját profitjuk növelésére használták. "A földbirtok volt a város egyik legkomolyabb jövedelmi forrása. A városi békeévekben a költségvetés bevételi oldalán a földbirtokból eredő jövedelem 32 %-al szerepelt." /19/

"A város földje kisbérletekben került megművelésre, amelynek csak egyetlen méltányos mozzanata volt: hosszabb időre, 25 évre adták ki és örökölni is lehetett. Ez a család számára érdekessé tette a beruházásokat, de nem szüntethette meg az ideiglenesség, bizonytalanság érzését, amely népünk állandó migrációját, így a pestmegyei, kiskun-sági sivatár homokra való kivándorlását is magyarázza. Ez az elavult feudális állapot az 1945. évi földreformmal szűnt meg."

/20/

18 Szeged Közgazdasági jegyzőkönyv 1944. június 7. /Az 1944-ben lejárt bérföldek szerződésbe adása/

19 Polgármesteri iratok 4124/1947. VII. A Magyar Városok ujjaépítése.

20 Bálint Sándor: a szegedi népiélet 2. Szeged 1958. 30. old.

Szeged birtokmegosztási viszonyainak pozitív irányu fejlődéséről a vizsgált időszak előtti évtizedeket is figyelembe véve egyáltalán nem beszélhetünk. Az 1920-as Nagyatády-féle "földosztás" sem változtatott a helyzeten. A reform célkitűzései között a "helyesebb birtokmegosztás" legenyhébben szólva is csak jámbor óhaj maradt. Az alaptörvény átlagosan 3 kat.holdban állapította meg a juttatás maximumát, ennél azonban a valóságban sokkal kevesebb területet osztottak ki. Szegeden 261 egyén 496 kat.hold földet kapott, tehát még 2 kat.holdat sem átlagban. /21/ A földhöz jutott dolgozó parasztok a kapott kisföld-parcellákon az ugynevezett hagyományos módszerekkel termeltek, ugyancsak hagyományos terményeket; búzát, kukoricát stb. A kapott földeken való belterjes művelést a pénztelenség, a szegénység szinte lehetetlenné tette, azonkívül az osztott földek zöme távol volt a várostól.

Ez a földosztás volt az, amelyik utoljára" változást" hozott Szeged birtokviszonyaiban a felszabadulás előtt. "Ha az lett volna vele a cél, hogy minden ilyen kezdeményezést megutáltasson a társadalommal, sőt a benne érdekelt rétegekkel is, akkor ezt a célját - jó időre - tökéletesen elérte... Szinte az a benyomás támad, hogy valamely szervezett akció teregette a közönség elé ennek a reformnak éretlenül lehullott gyümölcsit, hogy örökre elméjen a kedve tőle" - írták a földosztásról a harmincas évek józan kritikusai. /22/ Valóban a Horthy-Magyarország urai sohasem gondolták komolyan a földosztást. A földbirtok a magyar feudális reakció anyagi és politikai erő forrása volt, ezért vérrel és vassal védelmezték

21 Kerék Mihály: A magyar földkérdés 1939. 201. old.
22 U.o. 241. old.

3. sz. térkép

Szeged mezőgazdasága

városi és magánbirtok
határ

szántó

erdő

legelő, kaszáló

szőlő

víz



el, szemben a kevésbé értékes, vagy értéktelen területekkel. A terméketlen területek a gazdálkodás szempontjából nem jöhetnek számításba. A nádas területek az előbbinél csak a gyér nádtermésével és gyékénytermésével értékesebbek, melyet a tápéi gyékényfonók hasznosítanak elsősorban. A két terület 9,6 %-os területi arányával nagy részeket von el a szorgalmas szegedi dolgozó parasztok művelhető területei közül. Ha ehhez még hozzávesszük a legelő 6,9 %-os és a rétek 13,2 %-os területi arányát, akkor megállapíthatjuk, hogy jelentős terület, és pedig az összterület 29,7 %-a csak nagyon korlátozottan jöhet számításba művelhetőség, gazdaságosság és gazdasági kihasználás szempontjából. Hogy ez utóbbi megjegyzés vonatkozik a legelő és rétterületekre is, azt mutatja egy 1944. évi kimutató, amely a rét és legelő területek után járó beszolgáltatási kötelezettség megállapítása céljából állítottak össze. /24/ A kimutató hat osztályba sorolta a szegedi rét és legelő területeket, minőség, kataszteri tiszta jövedelem/aranykorona/szerint. Kitűnő és jóminőségű rét és legelő nincs. /25/ Az első két osztályba tartozó legelő terület 2625 kat. hold, az összes legelőterület 28,7 %-a, míg az alig használható legelőterületek 72 %-ot tettek ki. Még rosszabb volt a helyzet a réteknél. Az első és másodosztályú rét az összes rétterület 18 %-a volt, míg a többi 82 % jóformán használhatatlan. Természetesen most olyan szempontból nem vizsgálom a rét és legelőterületeket, hogy hogyan lehetett volna az említett területek termelőértékét nö-

24 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 520/1944.

25 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1913/1947.

velni korszerű gazdálkodással - mert kétségkívül lehetett volna, mint ahogyan már most is jobban hasznosítják a termelészövetkezetek - hanem csupán az akkori helyzetet tényekkel rögzítem, hogy világosan láthassuk Szeged mezőgazdaságának és ezen keresztül dolgozó parasztságának helyzetét a Horthy-rezsim utolsó éveiben.

A másik érdekes adat ami a táblázatból élénk tárrul a művelési ágak vizsgálatánál az, hogy a szőlőterület mindössze csak 2 %-al szerepel annak ellenére, hogy a termelés lehetőségei Szegeden jónak mondhatók. Még ha a kerti területeket hozzászámítjuk - ahol szőlőt és gyümölcsöt ugyancsak találunk - akkor is ez a szám kicsi. /együttesen 7,9 %/ Valószínűnek tartom, hogy a szőlőtelepítés elmaradása a háborús gazdálkodással szorosan összefügg. A háborús terhek növekedése a dolgozó parasztság vállán nem tett lehetővé nagyobbarányú szőlőtelepítést, mivel ez jelentős befektetést kívánt volna. Azonkívül a férfidolgozók behívása, a rézgálichiany stb. mind mind akadályozói voltak a szőlőtelepítésnek.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a művelési ágak megoszlása nagyon jellemzően magán hordja az elmaradt mezőgazdaság jegyeit. Korszerű mezőgazdasági, művelés esetén ezek az arányok a tájjelegnek megfelelően helyes irányban megváltoztathatók úgy, hogy az itt élő dolgozók életszínvonalát megduplázza. /26/

Végezetül vessünk néhány pillantást az alábbi táblázatra, amely 1914-től 1945 december 31-ig bemutatja, hogyan változtak az egyes művelési ágak Szeged területén. /26/

26 Szeged thj.város 3 éves terve. Szeged, 1947. 38. old.

A gazda- ságok ter- kat.hold összesen	A gazdaságok ter. művelési ágak szerint								term- ketl
	szántó	rét	legelő	kert	szőlő	erdő	nádas	term- ketl	
	kataszteri hold								
1914-ben Szűcs M. adatai szerint	141775	72893	17132	20078	920	12495	7559	455	10193
1942.dec.31-én földadó nyilv.sz. szerl	141795	80505	18683	9873	1324	9778	7958	773	12901
Változások 1914- 1942-ig. -	+ 20	+7612	+1551	-10205	+ 354	- 2217	+ 299	+318	+2708
1945 dec.31-én földadó nyilv.sz.	141795	79657	18651	9933	2020	9919	7965	734	12916
Változások 1942- 1945-ig. -	-	- 848	- 32	+ 60	+696	+ 141	+ 7	-39	+15

A táblázatból megállapíthatjuk, hogy 1942-ig 10205 kat.hold-
dal csökkent a legelők területe, ami egészséges folyamatnak köny-
velhető el, mivel ezzel szemben 7612 kat.holddal nőtt a job-
ban hasznosítható és a megélhetést jobban elősegítő szántó-
föld területe. Meglepő viszont az, hogy ugyanakkor 2712 kat.
holddal csökkent a szőlőterülete is, amely a megélhetést még
inkább elősegítette volna - belterjessége révén is - mint a
szántó. Ennek a nagyarányu csökkenésnek nehéz magyarázatát
adni annál is inkább, mert Szatymazon éppen ebben az időben
növekedett a szőlő és gyümölcsös területek aránya. Valószínű-
nek tartom, hogy a mezőgazdaság elmaradt helyzete és a mező-
gazdasági befektetés hiánya adja meg ennek magyarázatát.
A szőlőterületek csökkenése a város vezetőinek is feltűnt
és nyomozni kezdtek az általuk 4000 holdra becsült és a
statisztikából eltűnt ázgedi szőlőbirtokok után.

"A közigazgatási vizsgálat során azután rájöttek, hogy az adóhivatal nyilvántartásában sok olyan terület, amely szőlőnek vagy gyümölcsösnek van feltüntetve, már régebb idő óta valójában szántóföld."/27/Azt azonban már nem nyomozták ki, hogy milyen okok játszottak közre a szőlőterületek eltűnésénél. Valószínű az igazság feltárása nem vetett volna jó fényt a rendszerre és így megmaradtak csupán a tények, az eltűnés rögzítésénél.

1942-től 1945-ig a művelési ágak területén beállott változások - bár nem jelentősek - mégis mutatják a háborús gazdálkodás jegyeit. Így pl. a szántóterület csökkenése, a legelő és terméketlen területek növekedése, valamint az egyéb művelési ágakban beállott jelentéktelennek mondható területi növekedések. Végeredményben tehát a művelési ágak aránya a háború idején is megmaradt változatlanul olyan egészségtelen formában, mint volt a háború előtt.

Szeged talajviszonyai.

A törvényhatóság talajviszonyai rendkívül változatosak. A laza futóhomoktól az erősen kötött réti agyagig minden változat előfordul. A város talajának legnagyobb része könnyű homoktalaj és jelentős részben, a legtávolabb eső Átokházi, királyhalmi, csorvai és csengelei kapitányságokban futóhomok.
/lásd 4.számú tárkép/

A szántóterületek talajféleségei a következőképpen oszlanak meg:/28/

- 27 Dél-Magyarország 1944.febr. 12. Közigazgatási nyomozás a statisztikából eltűnt 4000 hold szegedi szőlőbirtok után. a.cikkéből.
28 Szál.Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1913./1947.

4. sz. térkép

Szeged

mezőgazdasága

telepényes, szurkos
agrártalaj

iszapolt agrártalaj

telepényes agrártalaj

átmeneti agráros
homoktalaj

vegyes homoktalaj

vizek, szikék



homoktalaj	54,000	kat.hold,	ebből	20,000	kat.hold	futóhomok
vályogtalaj	14,000	"	"			
agyagtalaj	12,000	"	"	ebből	4,500	" " szivósagyagt.

A fenti talajokban mintegy 350 kat.hold kiterjedésben kisebb nagyobb szikes foltok is vannak, amelyek egy kat.holdnál nagyobb összefüggő egységeket seholsem érnek el. Az agyagtalajban előfordul még mintegy 50-60 kat.hold ártéri terület is. Az ártér területet Szegeden a mezőgazdaság szempontjából nem jelentős, mert a Tisza csak kis területen érinti a törvényhatóságot. Az ártéri területek többnyire művelés alatt állnak, de termés hozamára az árvízveszély miatt nem mindig lehet számítani. A szántóterületeken kívül szikest találunk még a halgazdaság területén 8000 kat.hold, a legelőterületeken 1000 kat.hold, a rétterületeken 7500 kat.hold és egyéb területen 1350 kat. hold terjedelemben.

Éghajlati és csapadék viszonyok.

Szeged hazánk legdélibb és legmelegebb vidékei közé tartozik. Általában meleg időjárás jellemzi. A nyarak különösen forróak és általában csapadékszegénységük miatt gyakori a hosszúra nyúló nyári aszály, továbbá egyes területsávokban gyakori a jégverés. Csapadék főleg ősszel, vagy kora tavasszal hull. Hótakaró csak rövid ideig marad meg.

A széljárás főleg ősszel és tavasszal, de más időszakokban is komoly károkat okoz. Igen gyakori, hogy a fiatal vetéseket a homokkal együtt kifújja a szél, vagy éppen más vetéseket takar be vele.

Ha a talaj és éghajlati viszonyokat összevetjük egyszerre szemünkbe ötlik az, hogy a termelés elég mostoha körülmények

között folyt. Ha ehhez még az elmaradt módszerekkel történő mezőgazdasági termelést is hozzávesszük, szomorú képet kapunk. Rendkívül elmaradott volt a mezőgazdaság technikai színvonala is. 1935-ös statisztikai adatok szerint Szegeden mindössze 36 db. traktor volt, a gépi vonóerő pedig az összes vonóerőnek mindössze 6,3 %-át tette ki. Ez a szám 0,2 -el rosszabb mint az országos átlag, ami ugyancsak nagyon alacsony volt más fejlett országokhoz viszonyítva. /29/ A várostól távolabbi helyeken, ahol a legjobb esetben rosszul alkalmazott hármás vetésforgók vannak, sőt újabban csak kettes vetésforgók vannak, a termésátlagok igen gyengék. /30/- írták a korabeli jelentésekben. A talajművelés, vetés, növényápolás igen sok kívánnivalót hagy maga után... A vetés még mindig sok helyen szórva történik, mert kevés a vetőgép. Vetőmag-tisztító gépek hiánya miatt az elvetett mag szemetesen kerül a földbe, a kapásnövények még mindig, főleg aratás idején nélkülözik a kapálást. A talajerő fenntartása egyáltalán nincs biztosítva. Ugy a múltban, mint a jelenben talajgyaproló gazdálkodásról beszélhetünk szegedi viszonylatban. /31/ Azt hiszem az idézetekhez nem kell kommentár. Bár figyelemmel kell lennünk arra, hogy a felszabadulás után rengeteg nehézséggel kellett megbirkózni dolgozó parasztságunknak. Az idézetek azonban csak kisebb részben vonatkoznak a felszabadulás utáni helyzetre, nagy általánosságban a felszabadulás előtti helyzetről adtak értékelő jelentést a város vezetői 1946-ban. Azt is látni kell az idézetek mögött, hogy nem a parasztság "lustasága" az

29 Magyar Statisztikai Közlemények 112 kötet 429-432 old.

30 Szál. Szeged város Gazdasági Felügyelőség 1497/1946.

31 U.o.

oka , hogy nem tud kulturáltabban mezőgazdasági termelést folytatni, hanem a helytelen birtokpolitika és a rájuk zu-
duló ezernyi teher és kizsákmányolás, az ebből fakadó parasz-
ti nyomor, a nyomor pedig megakadályozza a dolgozó parasztsá-
got az előrehaladásban.

A termesztett növények vizsgálatánál is kiderül Sze-
ged mezőgazdaságának elmaradott volta. A növénytermesztés szer-
kezete külterjes, a termelési színvonal igen alacsony. A szán-
tóföld 50 %-ánál is nagyobb területen gabonaféléket termel-
tek. Az ipari növények és más belterjes kultúrák vetésterüle-
tének aránya alacsony volt. A mezőgazdaság jövedelmezőségének
fokozására az első lépés a művelési ágak arányának megváltoz-
tatása lett volna a gyümölcsös, a belterjes gazdálkodásra va-
ló áttérés. Ezt viszont a már vázolt viszonyok között a sze-
gedi dolgozó parasztságnak csak kis hányada volt képes meg-
tenni.

A vetésterületek alakulása 1935-től 1946-ig %-ban/32/

termények	1935-1940	1940-1946
gabonafélék	51, 3 %	48, 2 %
hüvelyesek	0, 1	0, 1
kapások	28, 4	30, 3
kereskedelmi növények	0, 1	2, 0
takarmány növények	3, 0	3, 2
főzelék és egyéb félék	17, 1	16, 2

A szegedi vetésterületi adatok vizsgálatánál megállapíthatjuk,
hogy túl magas a gabonával bevetett terület az egyéb területek-
32 Szál. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1497/1946.

kel szemben, amiből arra lehet következtetni, hogy nem volt belterjes gazdálkodás. A belterjes termelés alapvető vonása hogy a termelés növelését - ez esetben a gabonafélék termés-hozamának növelését - nem a vetésterület nagyságának növelésével, hanem az egységnyi területre pl. kat. holdra vagy hektárra jutó pótlólagos befektetéssel érik el. Tehát a belterjes termesztéssel úgy állítanak elő több terméket, hogy egy kat. holdra több élő és holt munkát fordítanak. A pótlólagos befektetések abból adódnak, hogy fejlettebb zoótechnikát és agrótechnikát alkalmaznak. A területegységre jutó gépeknek, trágyának és az állatállománynak mennyiségi és minőségi növelésével emelkedik az átlag és az össztermelés. Belterjes művelés esetén tehát nem növelik a földterületet, hanem az össztermelés növelését kulturáltabb műveléssel érik el. Magyarországon, így Szegeden is a fokozott gabonaigényt nem ilyen módon, hanem a vetésterület növelésével akarták elérni. A kimutatásban 1940-1946-os években a gabonafélék vetésterületében beállott csökkenésnél nem a tudatosság játszott szerepet, hanem az 1944-45-ös évek nehézségei - frontátvonulás - és az 1940-es évek elején bekövetkező talajvizes évek játszottak döntően közre. A táblázat szerkesztője 1946 decemberében a következőket mondta a csökkenésről: "Az utóbbi években a gabonafélék vetésterületének csökkenését kizárólag a kedvezőtlen időjárás és más önkakaratlan kívüli okok váltották ki."/33/A mezőgazdaság külterjes művelésére álljon itt a következő kimutatás 1943-ból:

33 SZÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1497/1946.

A gabonával, burgonyával és cukorrépával bevetett terület a szántóterület %-ban kifejezve: /34/

országok	gabona vetéster. %	burgony és cukorrépa vetésterülete %
Magyarország	73, 1	6, 0
Olaszország	67, 1	4, 3
Németország	59, 4	17, 7
Bulgária	57, 6	1, 9
Franciaország	48, 7	8, 3

A kimutatás adatait a földművelésügyi Minisztérium számára készült kiadványból vettem, amelyet a Die deutsche Volkswirtschaft 1943 I.4-i számában is megtaláltam ugyanígy. Ennek alapjánére túlzásnak tartom a 73,1 %-os gabona vetésterületet. Ha ezzel a szegedi 51,3 %-os adatot összehasonlítjuk, akkor itt egészen "helyes" arányról beszélhetünk. Sajnos a valóság az, hogy a szegedi vetésterületi arányok sem voltak megfelelőek. Tornay József: A szocialista mezőgazdaság tudományos alapja KPTI kiadványában a következőket írja a felzabadosulás előtti magyar mezőgazdaságról: "A növénytermesztés szerkezete külterjes, a főhelyet, a szántóterületnek kerekén 40%-át kenyérgabona termelés foglalta el." Azt hiszem ez utóbbi adat felel meg a valóságnak. Valószínűnek tartom, hogy 1943-ban a gabonafélék vetésterületébe beszámíthatták azokat a veteményeket is, amelyekből pótolták a liszthiányt. Pl. a burgonyát, kukoricát stb.

A táblázatok vizsgálata alapján elé~~nk~~ táruló kép; a vetés-terület szerkezete, a kalászos és egyéb szántóföldi növények aránya - az egyéb jellemző tényezőkön kívül, mint a gyenge trágyázás, a fejletlen művelési módszerek alkalmazása, az állatállomány nagysága és minősége, az élőmunka ráfordítás mértéke, a művelt föld egységnyi területére jutó munkaeszközök és gépek száma és minősége - az elmaradt külterjes mezőgazdasági művelést mutatja.

A gabonafélék vetésterületének aránytalanul magas voltát háromféle okkal magyarázhatjuk. Az egyik a háborus termelésben, a másik az egészségtelen birtokmegosztásban, a harmadik pedig a mezőgazdaság külterjességében keresendő.

A háboruba való belépés és a Hitleri-Németszág mellé kapcsolódás szükségszerűen megkövetelte a mezőgazdaságtól, hogy a hadigépezetet - mind a magyar, mind a németek - ellássa kenyérmagvakkal és megfelelő raktári készleteket is biztosítson. Ismert, hogy Hitler kezdettől fogva igényelte a magyar mezőgazdasági terményeket és termékeket a "háboruhoz való hozzájárulás" jegyében. Ez a követelés a háboru során egyre nagyobb méret^eket ~~költött~~. A fokozódó igényeknek a vetésterületek megnövelésével, a beszolgáltatások és rekvirálások fokozásával próbáltak eleget tenni. Különösen szembetűnő a buza és rozs vetésterületének 1941-ben, a háboruba~~x~~ való belépés évében való megnövekedése, valamint 1944-ben - a döntő győzelmek évében - a gabonafélék^{termékei} ^{aránya} ^{Varányta-}lan megnövelése. Ha ehhez az utóbbihoz hozzátesszük az 1944-ben módosítva kiadott Jurosek-féle beszolgáltatási rendeletet, amely a végsőkig növelte a beszolgáltatás határát, láthatjuk, hogy igen döntő volt a háborus termelés szempontjából a vetésterületek megnövelése.

Ez a területi megnövekedés ennek ellenére mégsem tudta biztosítani a magyar lakosság kenyérellátását; kenyérjegyet vezettek be/ 1941-ben a városokban, a falun pedig fejadagot szabtak meg 1942-ben/, és kukoricával kevert fekete kenyeret fogyasztottunk, mert a magyar hadigazdaság és a Hitleri-Németország minden szem gabonánkra rátette kezét, mitsem törődve a magyar dolgozók fokozódó nehézségeivel.

A gabonafélék vetésterületi tulsúlyának másik oka véleményem szerint a szegedi birtokviszonyokkal magyarázható. A birtokviszonyok vizsgálatánál láttuk, hogy a birtokosok zöme lo holdon aluli kisparcellákon gazdálkodott. Ezek a dolgozó parasztek elsősorban arra használták fel kicsiny földterületüket, hogy legalább kenyerüket megtermeljék, a fejadagjukat biztosítsák ezáltal. Tehát ezek a kisparcellák akarva, akaratlanul hozzájárultak a magas gabonavetésterületekhez, a háború alatt pedig ennek további növekedéséhez. A fokozódó katonai behívások a dolgozó parasztság férfitagjait kivonták a mezőgazdasági termelésből, aminek eredményeként ugyancsak növekedett a gabonafélék vetésterülete, mert a hadbavonultak itthonmaradt családtagjai elsősorban olyan terményeket termeltek, aminek a megművelését el tudták végezni. Tudvalevő, hogy a buza a vetésen és aratáson kívül egyéb művelést nem kíván, ezért is vetettek elsősorban gabonát.

A gabonafélék vetésterülete magas voltának harmadik oka a mezőgazdaság külterjességével magyarázható. A belterjesség fokmérője a termés hozam szintje. Minél belterjesebb egy ország vagy terület, annál magasabbak a termésátlagok. Szegeden sajnos na-

gyon alacsonyok voltak, amint azt később látni fogjuk. A magasabb terméshozam elérésének útja a gépesítés, amelynek eredményeként sok kézimunkaerő szabadul fel, amit munkaigényesebb és sok kézimunkát igénylő termelési folyamatban lehet felhasználni pl. ipari növények termelése, kertészet, szőlő és gyümölcstermelés. Sajnos a szegedi parasztság a gépesítést csak nagyon korlátozottan tudta megvalósítani és így nem volt ideje és ereje a belterjes kultúrák nagyobb arányu meghonosítására - különösen a háborús évek alatt - és többek között azért is volt magas a gabonavetésterületi arány. A külterjességet mutatja továbbá a műtrágya fogyasztás minimális volta, valamint a szarvasmarha tenyésztés alacsony színvonala és a fejletlen művelési módszerek alkalmazása is.

Tegmészetenem nem szabad lebecsülni Szeged egyes területeinek már meglévő belterjes mezőgazdasági kultúráit, mint pl. a paprikatermelést, őszibarack, szőlő stb. termelését, amely már országos hírnévre tett szert. Ez azonban még nem vált általánossá az egész törvényhatóság területén és nem ez alkotta meg az egész terület struktúráját.

A vetésterületek alakulása katasztrális holdankénti részletezésben 1937-től 1944-ig: /35/
a/ gabonaneműek:

év	buza	rozs	ö.árpa	t.árpa	zab	köles
1937	11068	28627	1287	-	1150	-
1938	13927	29849	1362	800	1314	40
1939	13412	20076	1795	835	1312	40
1940	12167	18434	1192	665	1885	871
4 év.ö.	50574	96986	5636	2300	5661	951
1941	13899	24827	1325	716	1979	945
1942	14741	19247	1106	834	1201	1420
1943	12716	23247	1099	664	1551	1929
1944	14374	30893	449	496	1926	51
4 év.ö.	55730	98414	3979	3013	6616	4345

év	buza	rozs	ö.árpa	t.árpa	zab	köles
növekedés:	5156	1428 /	-	713	955	3394
csökkenés:	-	-	1657	-	-	-

A táblázatból megállapítható, hogy a négy háborus évben az előző négyévhez viszonyítva jelentős vetésterületi növekedés volt. Minden termelési ágban - kivéve az ősziárpat - ugrás - szerű emelkedést láthatunk. Az 1937-40-es évekhez viszonyítva az 1941-44-es években a vetésterületi gyarapodás 10218 kat.hold volt. Legnagyobb az ugrás a búzánál, ahol az összes gyarapodás fele található, azaz 5156 kat.hold. Ez már a hadigazdálkodást mutatja.

Már 1941-ben kenyérjegyet vezettek be. A hadigazdálkodással kapcsolatos konjunkturát már 1938-tól kimutathatjuk, ugyanis a háborúra való készülés jegyében a gabonáraktározása már akkor megkezdődött. Így tehát igazi békebeli területnek az 1937. évi 11068 kat. holdat vehetjük. Az egyes évek hullámlásánál a talajviz, az aszály vagy jégverés okozta pusztítás nyomait kellett számításba venni.

Nagyon érdekes az 1944-es év vetésterületének vizsgálata. A szegedi dolgozó parasztság élni akarását, munkakedvét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a frontátvonulás és az ebből adódó nehézségek ellenére ugyanugy elvetették a gabonaféléket, mint más években, sőt az őszi árpat és a kölest kivéve többet is vetettek, hogy jusson kenyér a munkások, az egész dolgozó nép asztalára is.

35 Szál. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1913/1947.

"Az őszi vetés munkája Szeged határában sok nehézségbe ütközött - írta a Dél-Magyarország 1944 november 19-i száma. Miután a németek összeszedték és elvitték a lóállományt, a legtöbb helyen csak a gazdák összefogásával, kölcsönös segítséggel vethették el az új életet, az új kenyérmagot. A rozgot, amit már szeptemberben el kell vetni, az idén csak októberben vetették el." Bevetették az elmenekült birtokosok területeinek egy részét is, hogy egy talpalatnyi föld sem maradjon parlagon. A munka motorosai a kommunisták voltak. A Kommunista Párt ujszegedi csoportja kérte a polgármestert, hogy állapítsa meg pontosan melyek azok az ingatlanok, amelyeket elhagytak, mert csak így tűnik ki, hogy "mely földbérlet és ingatlan megművelésével kell pártunknak foglalkozni." /36/ Felsőközponton és körényekén 55 elhagyott birtokot, Királyhalmán 10 elhagyott birtokot vettek számba. /37/ Ez a lelkiismeretes munka, amit a szegedi dolgozó parasztság végzett sokban hozzájárult Budapest és a bányavidékek élelmezésének megoldásához.

b/ Hüvelyesek:

év	borsó	zöldpaprika	szójabab	vörösh. fokhagyma	
1937	10	-	-	-	-
1938	5	74	-	2	43
1939	10	75	-	2	42
1940	20	333	-	10	9
4 év ö.	45	482	-	14	94
1941	16	344	-	10	9
1942	10	357	4	110	2
1943	19	333	-	2	15
1944	5	35	46	8	-
4 év ö.	50	1069	50	130	26
növekedés	5	587	50	116	-
csökkenés	-	-	-	-	68

36 Polgármesteri Iratok. 1786/1945. Szál.

37 Szál. Polgármesteri Iratok 194791/1944.

A hüvelyes vetemények vetésterületének vizsgálatánál érdekes a szójabab és a paprika termőterületének megnövekedése. 1942-ig egyáltalán nem termeltek szójababot Szegeden. 1942-ben 4 kat.holddal, 1944-ben pedig már 46 kat.holddal szerepelt. Ennek oka a fehérjepótlás növényi uton való biztosításával, tehát ugyancsak a háborús nehézségekkel, a kötelező termelés előírásával van összefüggésben. A paprika vetésterülete 1940-től ugyancsak hirtelen megnövekedett területi nagyobbodással szerepelt. 4 év vetésterületét figyelembe véve 587 kat.hold a növekedés, ami a hüvelyes vetemények vetésterületi növekedésének 85 %-át teszi ki. Valószínűnek tartom, hogy a növekedésben a paprika jövedelmező termelése és a beszállítási kötelezettség paprikával való előnyös teljesítése is közrejátszott. Ugyanez áll a kereskedelmi növények csoportjába tartozó fűszerpaprikára is./ egy mázsa száraz, felfűzött paprika 830 buzaegységnek felelt meg, tehát 8 és félszeres a buzaértéke./Az 1944-es év nagyarányu paprika vetésterületi csökkenésénél a frontátvonulásból adódó tényezőket kell számításba venni. Megfigyelhető a táblázatból az is, hogy amíg 1940-ig a fokhagyma vetésterülete vezetett, addig 1940 után átvette ezt a szerepet a vöröshagyma. Különösen szembetűnő az 1942-es év százszázalékkal megnövekedett vöröshagyma vetésterülete. A helycsere oka a nagyobbarányu vöröshagyma fogyasztás. A vöröshagyma fogyasztásnál a hangsúly a zöldhagyma fogyasztáson van, ami napjainkig is keresett táplálkozási anyagunk, főleg tavasszal a bőséges vitamintartalma miatt. A borsó vetésterületének 5 holdas növekedése nem számottevő.

c/ Kapásnövények:

év	kukorica	burgonya	cukorrép.	s.dinnye	g.dinnye	tak.répa	tök	sepr
1937	14269	5934	-	-	-	2404	70	-
1938	15442	5077	10	6	403	2404	17	-
1939	15483	5842	3	59	430	2414	167	-
1940	15268	4714	-	105	311	2416	92	-
4 év. ö	60482	21567	13	170	1144	8638	346	-
1941	17218	5304	128	105	302	2873	106	-
1942	16030	6185	10	25	463	3916	71	7
1943	15794	5431	285	49	293	3338	149	10
1944	15831	5878	15	16	510	3096	14	8
4 év ö.	64873	22798	438	195	1568	13223	340	25
növeked.	4391	1231	425	15	424	4585	-	25
csökkt.	-	-	-	-	-	-	6	-

A kapásnövények vetésterülete a háborus évek alatt lényeges eltérést a kukorica, a takarmányrépa és a cukorrépa vetésterületénél mutat. A cukorrépa vetésterületének kiugró eredménye igen feltűnő, mert 1940-ig mindössze 13 kat.holddal szerepelt és ez 1944-ig 425 kat.holdal^d növekedett. A változás oka a meg-növekedett cukorigénnyel és a hadigazdálkodással magyarázható. A cukortermésből nagyon sokat igényelt a Hitleri-Németország, és bár a cukorrépa vetésterülete és a cukorgyártás is növekedett a dolgozók mégis nélkülözni voltak kénytelenek ezt a fontos tápanyagot.

A burgonya vetésterülete 1231 kat. holdas növekedésénél az játszik közre, hogy a burgonya a háboru alatt mint fontos nép-élelmezési cikk - kenyérpótlék - szerepelt. Ennek ellenére Szeged igényét így sem sikerült kielégíteni, ezért helyezték kilá-

tásba 1944-ben a burgonya jegyrendszer bevezetését./38/A kukorica vetésterületének négy éves átlag növekedése 4391 kat. hold. Itt is közrejátszott a kukorica élelmezési cikkek közél való emelkedése a háboru következményeként. Ezenkívül a beszolgáltatási kötelezettség és az állattenyésztés nehézségei közrejátszottak a területi növekedésben. Erre enged következtetni a 4585 kat. holdas takarmányrépa vetésterületi növekedés is, amely kizárólag az állattenyésztés szükségletét szolgáltatta.

A dinnyetermelés előretörésénél a jól termelhetőség és ezzel kapcsolatban a jól jövedelmezőség a lendítőerő. Kezd a sajátos tájjelleg növényei közé - paprika, őszibarack, szőlő, káposzta stb - felzárkózni.

d/ Kereskedelmi növények

év	repce	mák	napraforgó	ricinus	olajlen	rostlen	rost kender	fűszer paprika
1937	-	7	15	-	-	-	5	-
1938	6	26	3	-	1	7	6	5p95
1939	5	24	2	-	1	1	6	5100
1940	-	226	4	-	-	-	-	7461
4 év ö.	11	283	24	-	2	8	17	17656
1941	4	248	4	1	7	7	-	6285
1942	10	221	5	2	6	7	1	5357
1943	32	226	96	11	2	2	5	4350
1944	16	18	1099	1	15	9	2	5861
4 év ö.	62	696	1204	15	30	25	8	21853
növek.	51	413	1180	15	28	17	-	4197
csökk.	-	-	-	-	-	-	9	-

38 SZÁL. Főispáni Iratok/ Közellátás/ 105/1944.

A kereskedelmi növények termelése Szegeden és körénykén a háboru előtt és alatt nem volt kellően elterjedve. Nagyobb arányu növekedése a háboruval van összefüggésben. A kereskedelmi növények vetésterületének megnövekedett adatai mutatják legjobban a háborus termelést. A repce, napraforgó, a ricinus, olaj- és rostlen termelő területeinek megnövekedése az említett növények kötelező kényszertermeltetésével függnek össze. A háboru során ezen növények kötelező termelését irták elő. Szegeden 15 kat. holdon felüli gazdaságoknak 7 % napraforgó és repce, a 100 kat. holdon felüli gazdaságoknak pedig 3 % ricinust és 4 % napraforgó termelése volt kötelezően előírva. /39/ A Földművelésügyi Miniszter egyik 1943. évi előadásából kitűnik hogy az olajtartalmu növények terén elért több termelést többek között a szappanellátás javítására akarták felhasználni. Meg is ígérték, hogy a ricinustermés után legközelebb az eddig kiosztott szappanmennyiséget megkétszerezik. /40/ Az ígéletük azonban teljesítetlen maradt, bár a ricinus termelés valóban növekedett a kötelező termeltetés eredményeként, de a háborus gazdasági nehézségek is súlyosbodtak. Legnagyobb arányu területi előretörés a napraforgó termelés területi megnövekedésénél figyelhető meg. 1938-tól 1944-ig a napraforgó vetésterülete több mint ezerszeresére növekedett. Az olajos mag-termelés terén elért eredményekkel még Hitlerék elismerését is kivívta a magyar reakció. Nekik ez az elismerés többet jelentett mindennél. Azzal nem törődtek, hogy milyen nehézségeket jelentett ezen növények termelése a dolgozó parasztságnak. /41/

39 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1623/1942.

40 Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 362/2/1943. SzÁL.

41 Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 362/1943. SzÁL. /FM számára készült kiadvány/

a/ Szálastakarmányok:

év	lucerna	vörös- here	bibor- here	mohar	esalamá- dó	őszi tak. keverék	tavaszi tak.ke- verék	zabos búkköny	egyéb szálas takarm
1937	-	-	-	-	-	-	-	17	-
1938	1985	-	-	214	66	28	230	15	32
1939	2419	74	1	213	67	29	229	27	36
1940	1570	38	-	-	12	18	28	22	32
4 év á.	5974	112	1	427	145	75	487	81	100
1941	800	38	2	7	12	18	1	7	31
1942	1699	558	-	83	528	4	5	453	55
1943	1627	276	-	186	599	111	12	156	186
1944	1769	448	5	5	26	9	257	94	-
4. év á.	5805	1320	7	281	1165	142	275	710	272
növek.	-	1208	6	-	1020	67	-	629	172
csökkenés	169	-	-	146	-	-	212	-	-

A szálastakarmányok vetésterülete nagyon élesen rávilágít az elmaradt szegedi mezőgazdaság és az állattenyésztés kiterjedtségére. Az összes vetésterületből mindössze 3%-ot tesz ki a takarmánynövények termelése. Ez az egészségtelen arány előnytelenül kihasználta az egyoldalu termelés révén a termesztett növények termés hozamára, valamint az állattenyésztés fejlődésére is. Az a takarmány mennyiség, amit Szegeden termeltek nem volt elégséges a meglévő állatállomány eltartására, ezért gyakran fordultak a szegedi állattartó gazdák a kedvezőbb helyzetben levő dunántúli gazdákhoz takarmányér, vagy éppen az állatállomány egy részét réli tartásra Dunántúlra küldték.

A táblázatból látható, hogy a lucerna, a mohar és a tavaszi

takarmánykeverék termő területei csökkentek. A kapásoknál a^{ta} karmányrépa vetésterülete növekedését lássuk. A kettő összevetése nagyjából kiegyenliti egymást. Amint látható a szálatakarmányok vetésterületénél van némi pozitívum, azonban ez még mindig elenyészően csekély és a három százalékos rossz vetésterületi arány^t csak jelentéktelen módon befolyásolja.

f/ Főzelékfélék és egyéb szántóföldön termelt növények:

év	murok répa	bab	tök	para- dicsom	fejes káposz- ta	pohán- ka	rozs takar- mányak	köles takar- mányak
1937	8	13	-	-	-	-	-	-
1938	1	16	3	-	579	1	-	-
1939	3	57	3	-	573	-	-	-
1940	2	88	-	-	629	-	-	-
4 év ö.	14	174	6	-	1781	1	-	-
1941	2	13	3	32	725	-	14	-
1942	1	17	6	36	1498	-	131	-
1943	4	301	-	143	1165	-	13	-
1944	3	40	-	16	507	-	4	3
4 év ö.	12	371	9	227	3895	-	162	3
növek.	-	197	3	227	2114	-	162	3
csökkenés	2	-	-	-	-	1	-	-

A főzelékfélék és egyéb szántóföldön termelt növények vetésterületi adatainak vizsgálatánál megfigyelhető Szeged tájtermelésére jellemző fejeskáposzta termelő területeinek növekedése az 1941-es évtől. Az 1941 előtti négy^hévhez viszonyítva 2114 kat.holddal növekedett a vetésterület. A táblázatból megfigyelhető a paradicsom termőterületeinek nagya-

rányu és gyors növekedése is 1941-től. 1940-ig jelentéktelen volt a paradicsom vetésterület, amit mutat az is, hogy a statisztikában meg sem említették. A nagyobb arányu fogyasztás, valamint a szegedi Konzervgyár bővülő felvásárlása nagyban hozzájárult a paradicsom termelés elterjedéséhez. Az egyéb szántóföldön termelt növények közül egyedül a rozsnak mint takarmányak a vetésterülete növekedett meg.

Felmerül a táblázatok elemzése után az, hogy milyen növényfélések vetésterületei csökkentek a vizsgált időszakban, illetve minek a rovására történtek az általánosan elmondható terület-növekedések? Erre a kérdésre igen nehéz választ adni és teljesen megnyugtatóan nem is lehet. Elsősorban azt kell kiemelni, hogy a statisztikai vetésterületi adatok nem pontosak - annak ellenére, hogy azokat a gazdasági felügyelő a Minisztériumba jelentette - így tehát az adatokat csak bizonyos fenntartással fogadhatjuk el. Azonkívül a táblázatokban csak a fontosabb növényfélések és nem minden növény vetésterülete szerepel. Fel kell tételeznünk, hogy a táblázatokban nem szereplő növények vetésterülete csökkent, mert a törvényhatóság területe, még a szántóterülete sem növekedett. Végezetül konkrét bizonyítékaink vannak arról, hogy pl. a szőlőterületek az említett időszakban csökkentek. /42/

42 Dél-Magyarország 1944 február 12. Közigazgatási nyomozás a statisztikából eltűnt 4000 kat. hold szegedi szőlőbirtok után, c. cikk.

A termésátlagok alakulása

A termésátlagok ennyi kedvezőtlen tényező után - homoktalaj, kedvezőtlen aszályos jégveréses évek, helytelen birtokpolitika, elavult módszerekkel való termelés, gépesítés hiánya, háborus terhek - kétségbeejtően alacsony szinten mozgottak, még az országos átlagokhoz viszonyítva is, pedig azok is alacsonyak voltak.

A termésátlagok a főbb mezőgazdasági növényeinknél 1936-tól 1946-ig átlagban a következők voltak: /43,44/

szegedi átlagok mázsa/kat.holdanként			országos átlagok q/kat.holdanként		
buza	6,5	6,5	"	"	7,9
rozs	"	6,-	"	"	6,5
árpa	"	6,6	"	"	7,8
zab	"	5,6	"	"	7,1
kukorica	"	7,6	"	"	10,8
burgonya	"	24,5	"	"	39,5
tak.répa	"	100,-	"	"	128,-
napraforgó	"	5,-	"	"	5,8
lucerna	"	25,-	"	"	23,2
bab	"	5,5	"	"	-
borsó	"	6,-	"	"	-
paprika	"	4,-	"	"	-
káposzta	"	115,-	"	"	-
g.dinnye	"	120,-	"	"	-
s.dinnye	"	80,-	"	"	-

A termésátlagok összevetése az országos eredményekkel nagyon jól megvilágítja a szegedi mezőgazdaság elmaradott voltát.

43 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1497/1946.

44 Szeged 3 éves terve, Szeged 1947. 46. old.

Az országos átlagok a fejlett mezőgazdasággal rendelkező országok átlagainál jóval alacsonyabbak. Álljon itt ennek bizonyítására a következő kimutatás 1943-ból hektáronkénti átlagos termés, mázsában kifejezve: /45/

ország	buza	burgonya	mütrágya
Magyarország	13	65	2
Németország	25	184	130
Svédország	24	145	24
Olaszország	15	66	18

Az átlag mellett feltüntetett mütrágya fogyasztást azért emeltem ki, hogy ezzel is rávilágítsak a magyar mezőgazdaság elmaradottságára. Azt hiszem felesleges magyarázni, hogy a magas termés-átlagok és a mütrágya fogyasztás között milyen szoros összefüggés van. Szegeden a felszabadulás előtt mütrágyát alig használtak. Nagyon jellemző, a dolgozó parasztság maradiságára, hogy még 1947-ben is alig vették igénybe az olos²ón² felajánlott mütrágyát. "1000 q superfosfátból 850 q-át visszaküldtek, mert nem kell" /46/ a szegedi parasztságnak.

A szegedi földek rossz terméseredményei nem írhatók csupán az aszályos esztendő^k és a gyengébb talaj terhére, hanem a nem megfelelő talajművelés, a rossz vetőmagvak, a mütrágyázás hiánya stb. tehát az elmaradt mezőgazdaság ennek az oka. Öntözéses termelésről csak a kerti részekben,

45 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 362/1943.

46 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 907/1947.

illetve kertészetekben beszélhetünk.

Amint már előzőleg láttuk bizonyos tájtermelés már kialakult Szegeden, aminek révén egyes területek mezőgazdasági kultúrája elég magasra emelkedett. A paprika termelése Szeged alsótanyai és alsóvárosi részére, Szentmihálytelekre és Röszkére terjedt ki egy egységes tömbben. A káposzta termelés Felsőtanyán honosodott meg. A faiskolák és a kertgazdaság Ujszegeden és a város körüli fekete földéken indult fejlődésnek. Az őszibarack és szőlőtermelés főleg Szatymazon terjedt el. A kertészetek bolgárkertészetek voltak zömében. Dinnyeféléket az egész szegedi tanyavilágban jó eredménnyel termeltek.

Szeged állattenyésztése.

Szeged állattenyésztése még az országos eredményekhez viszonyítva is - a fejlett országokról nem is beszélve - viszonylagos elmaradottság állapotában volt. Ez a fennálló társadalmi és gazdasági rendszer egyenes következménye.

A kis és középparasztok képezték Szegeden a parasztság zömét. Ezek a megfelelő szénátó, legelőterületek hiányában és az örökös kenyerharcban nem voltak olyan helyzetben, hogy az állattenyésztést magas szintre emelhették volna. Ilyen körülmények között sem számszerűleg, sem minőségileg nem tudott fejlődni a szegedi állattenyésztés.

"A szarvasmarha állomány az egyes tanyákon nem csak számszerűleg kevés, de

minőségileg is általában igen gyenge, jóllehet megállapítható, hogy a város vezetősége, ha nem is kellő számban, de már hosszú évek óta igen jóminőségű apaállatokat szerez be. Ennek dacára egyedül a város közelében a jobb földeken található csak elvétve valamivel jobbminőségű tehénállomány, tehát azokon a helyeken^{ahol} a tej a boldog békeévekben is könnyen és jól lehetett értékesíteni"//47/ - panaszködik egyik jelentésében a város gazdasági főfelügyelője. Az állatállomány csökkenése összefügg a háborús besoroztatásokkal és a termelés csökkenésével, mert egyszerűen képtelenek voltak a dolgozó parasztok állataikat megtartani. Az állattenyésztés színvonala tekintetében nemcsak a dunántúli, hanem a szomszédos alföldi törvényhatóságok parasztsága is megelőzte a szegedi állattartó gazdákat.

A Horthy-rezsimnek a sokat hangoztatott jelszava, hogy a dolgozó parasztságnak mindent megadott itt sem volt egyéb szólamnál. Míg a kizsákmányoló birtokokat minden erejével segítette, addig a dolgozó parasztság életszínvonalának emelésével fíkaronyit sem törődött, hiszen 1914-től 1944-ig ezen a szűk kis területen az állatállomány nemhogy növekedett volna, hanem 1928 db. számos állattal csökkent./48/

1936-tól 1946-ig tízéves átlagot figyelembe véve az állatállomány a következőképpen alakult Szegeden:/49/

47 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 809/1944.

48 Szeged thj.város 3 éves terve, Szeged 1947.4.old.

49 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1497/1946.

16 /csikóval/	11 006 db.	átszámítva számos állattá	8 500 db.
szarvasmarha /borjuval/	14 260 db.	" " "	10 610 "
sertés	18 200 "	" " "	3 640 "
juh	15 320 "	" " "	1 532 "
összesen			24 283 db.

Az állatállomány változása és a háborus veszteségek:

állatfaj	Állat-létszám			Háborus veszteség	Háborus veszteség	Háborus veszteség
	1930-ban	1944-ben	1945-ben	Szeged 1945/50	Csongrád 1945/51	sz. orsz. 1945/52
	d a r a b					
Ló és csikó	13 017	13 000	6 916	46,8	40,0	60,0
Szarvasmarha	11 158	15 137	10 234	32,4	31,0	52,0
Juh	13 071	18 716	15 167	19,0	?	80,0
Kecske	?	?	1 205	"	?	?
Sertés	20 854	26 809	11 066	58,9	64,1	79,0
összes sz. áll.	23 765	26 018	16 305	37,3	45,0	67,7

A Kimutatásból látható, hogy az állatállomány milyen hatalmas veszteségeket szenvedett a háború alatt a városban, a megyében és országos viszonylatban is. Ha a szegedi adatokat összehasonlítjuk az országos adatokkal, akkor azt látjuk, hogy itt a háborus veszteség szempontjából a helyzet jóval előnyösebb, mint az ország más részein volt. Ennek oka a szovjet csapatok gyors előnyomulásában keresendő. Nem volt idejük a fasisztáknak az állatállományt magukkal vinni és a hosszabb harcoktól

50 Szeged thj. város 3 éves terve Szeged. 1947. 47. old.

51 Csongrád megye iparának és mezőgazdaságának fejlődése és feladatai. MDP Csongrádmegyei Pártbizottság Kiadványa 1955. 26. old.

52 KPFI. Biológia Tanszékének kéziratos anyaga. A szocialista mezőgazdaság tudományos alapjai. /összeállította: Tornyay József 1961. 11. old.

is megszabadultunk.

A nagyarányú állatosökkenés az amugysem megfelelő létszámu állatállomány mennyiségi és minőségi romlását, a dolgozó parasztságnak pedig a nyomorát jelentette. A helyzet súlyosságát mutatja az egy számos állatra eső kataszteri hold területe is. Addig amig 1944-ben 3,25 kat.hold terület jutott egy számos állatra szántóból és kertből, addig a nagy állat veszteség miatt 1945-ben már 5,4 kat.hold jutott egy számos állatra. Az arány még rosszabb ha a szántó, kert, szőlő alapján vetjük össze az egy számos állatra eső kataszteri hold területét. Így 1944-ben 3,7 kat. hold, 1945-ben 6,1 kat. hold terület jutott egy számos állatra. /A számításoknál egy kat.hold kertet 2,5 kat.hold, egy kat.hold szőlőt egy kat.hold szántófölddel vehetünk trágyaigény szempontjából egyenlő értékűnek. / Fentiek alapján 80 q trágyatermelést véve alapul 1,942 640 q istállótrágyára lehet számítani. / $24\ 283 \times 80\ q = 1,942\ 640\ q$ / Minthogy a törvényhatóság talajának háromnegyed része homoktalaj, háromévenkénti trágyázás mellett 26 818 kat.hold földet kellene megtrágyázni, amihez csupán kat.holdanként 150 q trágyát véve alapul 4,022 700 q istállótrágyára lenne szükség. A hiány tehát 2,160 140 q. Ez a hiány csak papíron mutatkozik, mert a valóságban az istállótrágya jórészét a gazdák a sokkal jövedelmezőbb szőlőkbe és gyümölcsösökbe hordták, tehát a hiány még ennél is jóval nagyobb. Ezen a hiányon a tanultabb és tehetősebb gazdák úgy segítettek, hogy a szomszédos községekből összevásárolták a trágyát.

Ez a trágya a legtöbb esetben silány minőségű volt. De sok gazda még a kavés trágyát sem becsülte meg. A trágya kezelése, kihordása és alászántása a leghanyagabb módon történt./53/ A műtrágya felhasználása a felszabadulás előtt nem volt szokásban a szegedi parasztság körében.

Az állatok eltartása nagy gondot jelentett. A kis és középparasztságnak nem állt rendelkezésére elegendő takarmánytermő terület, így takarmánybázis hiányában a kis és középparaszti gazdaságokban csak egyoldalu állattartás folyt. A kis és középparaszti gazdaságok ezenkívül eltek a legolcsóbb és legtermészetesebb tartási mód lehetőségétől - a legeltetéstől -, mert a legelőterületek nagy része a kizsákmányoló birtokosok kezén volt, illetve a város kezében. A kisparaszti gazdaságok takarmányhiányát súlyosbította még az is, hogy az akkori agrárpolitika követelményeinek megfelelően a túlajtott gabonatermesztés következtében nem állt módjukban az állatok számára leg-
szükségesebb fehérjében gazdag szálastakarmány feleséget - a lucernát - megtermelni. Ezen túlmenően a takarmányok tömeges tartósítására pl. a silózásra központi támogatás hiányában anyagi erejük nem volt. Így az egyéb gazdasági növények melléktermékeit sem tudták célszerűen felhasználni. A törvényhatóságnak 3500 kat.hold kiterjedésben 11 közle-
gelője volt, amelyek azonban erősen tulterheltek voltak és éppen emiatt a jószágoknak csak a nyár első felében nyújtottak kielégítő takarmányt. Nem csoda tehát, ha a háborus

53 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1497/1946.

évek alatt a meglévő állatállomány is leromlott.

A szarvasmarha állományhoz hasonlóan amint a kimutatásból látjuk megcsappant a ló, sertés és baromfi állomány is.

A lótenyésztés a háboru kezdetén mennyiségi szempontból megfelelő színvonalu volt, de minőségi szempontból nem felelt meg a követelményeknek. A lóállomány bevonultatása a háboru utolsó két évében nagymértékben hátráltatta a mezőgazdasági művelést is.

A sertésenyésztés terén a talaj és éghajlati adottságok figyelembe vételével főleg a mangalica tenyésztés terjedt el. Ennek oka - a népies hagyományokon kívül - főleg a sertéstartás külterjességével és kukorica-takarmány alapú biztosításának nagyobb lehetőségével magyarázható. A sertés-állomány csökkenését a háboru alatt a zsír és húszolgáltatások nagymértékben elősegítették.

" A baromfitenyésztés a háboru beállta előtt - írja egy 1944-es jelentés - igen nagymérvű volt, azonban az évek óta tartó állandó nagy takarmányhiány miatt a gazdák a baromfiállományt erősen csökkentették, amihez hozzájárult még a multévben erősen pusztító baromfivész is." /54/1938-ban hozzávetőleg 350 000 db. volt a baromfiállomány létszáma. Ebből 75 % tyúk, 21,5 % lud, 2,- % kacsa, 1,5 % pulyka./55/ Ez az állomány a háboru során felére csökkent. A baromfi tenyésztés hanyatlása 1941-ben kezdődött a szemestakarmá-

54 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 809/1944.

55 Szeged 3 éves terve. Szeged 1947. 4. old.

nyok kötött forgalmának a bevezetésével. A helytelen beszo-
lgoáltatási rendszer és árpolitika éppen a dolgozó pa-
rasztoknak némi hasznót adó, szociális szempontból annyira
fontos termelési ágat a baromfitenyésztést sorvasztotta el.

Összegezőképpen elmondjuk, hogy Szeged mezőgazdasága magán
viselte az évszázados elmaradottság jegyeit, amely a birtok-
viszonyok között fennálló legfőbb ellentmondásból fakadt,
ami kihatott az állattenyésztés fejlődésére és a termelés
minden ágára. Ehhez járult azután a gyilkos háború, ami a me-
zőgazdaság fejlődését még inkább guzsba kötötte, illetve vissza-
vetette.

A szegedi agrárproletariátus helyzete 1941-1944 közötti években.

A magyar uralkodó osztály bűnös politikájának eredményeként a magyar népre szakadt második világháború terheit a dolgozó tömegek, főleg a munkásosztály és parasztság viselte. A parasztság háború előtti nehéz viszonyait a háború alatt nyomoruságos viszonyokká süllyedtek. A parasztság vállára súlyosabb terhek nehezedtek, mint a jobbágyság idejében. Nem rendelkezhetett szabadon a véres verejtékével látástól-vakulásig tartó munkával előállított, megtermelt terményeivel; búzáját már a cséplőgéptől elszállította a hirhedt Jurosek-féle beszolgáltatási rendelet és a rekvi-rálások. De nem rendelkezett szabadon a magyar paraszt legdrágább kincsével a munkaerejével sem, mivel bevezették a munkakényszert és helyhez kötötték az agrárproletárokat az évről-évre kötelező elszegődési, leszerződési rendeletekkel. Emellett állandóan emelkedtek az árak és egyre nehezebben és nehezebben lehetett hozzájutni a legszükségesebb fogyasztási és termelési iparcikkekhez. Azonkívül a magyar parasztságtól követelte a magyar reakció a legtöbb katonát is. Nem volt elég a buza, a zsir, a hus elrablása, amit a magyar paraszt adott a hadigépezet számára, hanem még vérét is követelték.

A háborubalépés első évében még megtalálható Szegeden is a munkanélküliek. Ezt bizonyítja többek között egy 1941 decem-

ber 8-án keltezett és a polgármesternek címzett kérvény is, amelyben a következőket írta a kérelmező: " Ha nem segítenek rajtam már tovább nem bírom. A gyermekeimmel egyszer lettem, egyszer halok. Kénytelen vagyok a gyermekeimmel meghalni, mert én tovább nem bírom nézni gyermekeim szenvedését, és legalább az uram munkába állítanak, hogy tudna pár fillért keresni, de sehol sem kap munkát." /56/

Országos viszonylatban a mezőgazdasági munkanélküliek száma 40 000 fő volt az ugynevezett " országgyarapítások" kezdetéig, azonban 1942-re ez a szám már a munkásságnak 1,2 %-át tette ki./57/Szegeden munkanélküliekkel zömében a téli időszakban találkozhattunk.

A háború és a háborús gazdálkodás Szegeden is hamarosan megszüntette a munkanélküliséget. 1942 decemberében már azt jelentette Szeged Város Gazdasági Felügyelője, hogy " Szegeden a tanyarendszer miatt mezőgazdasági munkások /nincstelenek/ ugyszólván egyáltalán nincsenek s a munkáshiány igen nagy." /58/ Nagyon jellemző, hogy a munkanélküliség felszámolását a tanyarendszerrel magyarázták, mintha a harmincas évektől 1941-ig bezáróan nem is lettek volna tanyák, amikor Szegeden is számottevő munkanélkülit tartottak nyilván. Az igazi okot persze nem merték hangoztatni, mert az " könnyen alkalmas lehet hangulatkeltésre".

A munkanélküliség megszüntetésének okai a következők voltak:

56 SzÁL. Polgármesteri Iratok 68582/1941.

57 Nádujfalvy József: A mezőgazdasági munkáskérdés. A mai magyar Földművelésügyi igazgatás./szerk.: Martonffy Károly/ Budapest, 1944. 300. old.

58 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1561/1942.

1. A háborus hadikonjunktura 1938-39-től,
2. Az ipar, elsősorban a hadiipar megnövekedése ugyancsak sok munkanélkülit felszívott,
3. A katonai behívások ugyancsak már 1938-tól.

Végeredményben tehát 1942-től kezdődően már inkább munkaerő hiány lépett fel, ami komolyan kezdte gátolni a termelést és az uralkodó osztály kezdte keresni az új munkaerő forrásokat. A munkaerő pótlás forrásául a női munkaerő felhasználását szemelték ki. Ezért írták, hogy " kívánatos volna, hogy a népmozgalmi nyilvántartást a különleges szakképzettséggel nem rendelkező nőkre is kiterjesszék annál is inkább, mint-hogy a mezőgazdaságban a háborus munkaerő pótlás legfontosabb eszköze éppen a női munkaerő fokozottabb igénybevétele." /59/ Tekintettel arra - írták - hogy az ország mezőgazdasági üzemének összessége tulajdonképpen egy egységes nagy mezőgazdasági hadiüzemnek tekinthető, amely kivált háborus viszonyok között az ország egyetemes honvédelmi érdekeinek áll elsősorban szolgálatában, felmerült annak gondolata, hogy a többi hadiüzemhez hasonlóan " a mezőgazdasági termelés nagy hadiüzemet is katonai vezetés alá helyeztessék, mint ez az erdőgazdasági termelésnél már meg is történt." /60/

A javakorbeli férfi paraszti munkaerő helyébe a nők, öregek és gyermekek gyenge munkaerője került, amely a földek megművelésének hanyagolását és az amugyis gyenge termésátlagok további csökkenését eredményezte. Tudvalevő, hogy az elmaradt

59 Draskóczy Géza: Mezőgazdasági honvédelem. A mai magyar földművelésügyi igazgatás. Szerkesztette: Mártonffy Károly Budapest, 1944. 77. old.

60 U.o. 80. old.

magyar mezőgazdaság sokkal több munkaerőt igényelt, mint a fejlett, messzemenően gépesített országok mezőgazdasága, ezért a munkaerő kiesés, a gépek hiánya, majd az egyre fokozódó különféle munka megtagadások és szabotálások egyre több gondot jelentettek a magyar uralkodó osztálynak.

A munkapiac helyzete az utóbbi években lényegesen megváltozott panaszolták 1943-ban. A háborús szükséglet a termelés kapacitásának minél messzebbmenő kihasználását követeli. A többtermeléshez azonban több munkáskéz is szükséges. Egyidejűleg az ipari, de különösen a hadiipari termelés bővülése, valamint a katonai behívások nagyszámu munkaerőt vontak el a mezőgazdaságtól. A gazdálkodás mostoha helyzete és a tulzsufolt munkapiac máról-holnapra megszűnt és a csökkenő munkáskínálat a gazdasági munkabérek rohamos emelkedését vonta maga után./61/ Az így bekövetkező munkáshiányt egyes kizsákmányoló birtokosok a munkaintenzitás nagymérvű fokozásával és a munkaidő határtalan meghosszabításával igyekeztek enyhíteni, míg mások különféle engedmények adásával próbálták odaesap/legatni a munkáskezeket. Szegedre főleg ez utóbbi áll, mivel itt zömével olyan birtokosok voltak, akiknek az egy-két éves cseléd mellett a nagy munkaidényben szükségük volt napszámosokra." A nagybirtok nem volt úgy kiszolgáltatva az egyre erősödő munkáshiánynak és az emelkedő munkabéreknek, mint a jobb módú, szintén munkát igénylő gazdák. A nagybirtok egyrészt földhöz kötött cselédséggel rendelkezett, másrészt a hiányzó munkaerők távoli vidékek

61 Nádujfalvy József: A mezőgazdasági munkáskérdés. A mai magyar földmivelésügyi igazgatás. szerk. Mártonffy Károly Budapest, 1944. 289. old.

munkásaival vagy internált, illetve " honvédelmi munkásokkal" pótolta. A jómódu parasztok két-három napi munkaerő igényüket azonban többször csak magasabb munkabér ellenében kapták meg, /62/ és nem egyszer a már említett munkaerő csalogatással. Szegeden és környékén voltak más vidékről hozott munkások is, így pl. Kárpátaljai ruszinok /63/ akiket a "nagyobb gazdaságok" alkalmaztak. Most jó lett volna a gépesített mezőgazdaság, de eddig kifizetődőbb volt a kézi erőre építeni, mert az olcsó munkaerő magasabb profitot biztosított.

A mezőgazdasági munkás bérének nagyrészt természetben kapta. Az OMGE üzemi statisztikája szerint 1940-ben az 1 kat. holdra eső munkaköltségnek csupán 12,5 %-át tették ki a napszámbérek. A birtokosok szívesen alkalmaztak egész évre lekötött cselédeket, 6-8 hónapra leszerződött időszakai/sommás/ munkásokat, nyilvánvalóan nem a munkás hanem a gazdaság érdekében. 1941-ben a cselédek készpénzbére csak egy huszadrésze volt az évi bérnek, a többi természetbeni. Ugyanekkor az idény-munkások természetbeni bére élelmezés nélkül 200 kg. gabona 8 pengő készpénz volt havonta. /64/ Az aratók munkabére teljes egészében természetbeni szokott lenni.

A természetbeni díjazáshoz kap még a munkás egy darab földet részes művelésre. Ez a bevezetett szokás is - éppen úgy mint a hosszabb időre szóló szerződés - a munkás megkötésére irányult. A munkás, ha már művelés alá vette a részesföldet,

62 Korom Mihály: A fasiszmus bukása Magyarországon BUDAPEST 1961. 79. old.

63. SZÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 856/1944.

64. Takács József: Új agrárpolitika a magyar demokráciában. Budapest, 1946. 34. old.

nem bontotta fel a munkaviszonyt, míg annak termését le nem aratta, különben kárbavesztett volna munkája, amit a részes földre fordított. A részesművelés és a robot hűbéri munkaszervezet maradványai a háboru előtt megerősödtek. A feles, de főképpen a harmados parasztek száma a háboru alatt tovább növekedett. A birtokmegosztás erős feudális jellege, a kisbirtok gyors és nagyméretű elaprózódása vaskényszerűséggel szorították rá a proletár és félproletár paraszti réteget a részes művelésre.

A részes művelés elválaszthatatlan velejárója az ingyen munka, a legkülönbözőbb formában tovább élt a háboru alatt is.

A háborus gazdálkodás 1942-től mind több és több nehézséget jelentett. A kenyér fejadag mellett a burgonya az egyedüli fő tápláló anyaga a városnak - írta Szeged főispánja a burgonya beszolgáltatás elengedését kérő levelében. "Hiszen hónapok óta szalonnát egyáltalán nem tudunk a közönségnek adni, zsiradékot is naponként csak 1 dkg.-ot tudunk juttatni. Husellátásunk is a lehető leghiányosabb."/65/

1943 tavaszán az egyik feljegyzésben már arról panaszkodik a kormányzat, hogy "a munkaerő kihasználása Magyarországon gyakorlatilag szinte elérte tetőfokát... A munkaerő felhasználás fő idénye a mezőgazdaságban közvetlenül előttünk áll, és általában ^{mai} európai érdek, hogy az aratást a hiányos munkaerő felhasználás ne veszélyeztesse. A jelenlegi európai ellátási helyzetben a magyar termelésnek fo-

kozott jelentősége van.

Három egymásutáni árvizes év rendkívül erősen igénybevette az ország mezőgazdasági kapacitását. Nem tudott említésre méltó fölösleget termelni és saját népének a látása, minden társadalmi rend alapja, szintén nagy hiányosságokat mutatott." /66/ Szegeden az esőzések és az árvíz következtében keletkezett belvizek a vetések 40 %-át pusztították el, burgonyából pedig még a fejadag sem termett meg./67/

A magyar uralkodóosztály ahelyett, hogy a nehézségek okát az esztelen háborút szüntették volna meg, úgy próbáltak a bajokon segíteni, hogy bevezették a munkakényszert, a munkaerő biztosítása céljából és megalkották a hírhedt parasztnyuzó Jurcsek-féle rendszert a dolgozó parasztság még mélyebbre taszítására, illetve " saját népének ellátására" és "méltó fölösleg" létrehozására, ahogyan a kormány mondotta. Az általuk "szükséges lépésnek" elkönyvelt szörnyű intézkedéseiket azzal magyarázták, hogy " a háború fokozottabb erő kifejtést követel az egész országtól és annak minden egyes polgárától egyaránt. Ma már nem lehet a mezőgazdasági termelés irányítását az értékesítési lehetőségek "autómatikus" szabályozására bízni, mert a fogyasztás megnövekedése, a nyersanyagok hiánya és a külkereskedelmi kapcsolatok nagyrésznének megszűnése folytán felbomlott a gazdasági élet régi egyensúlya."/68/

Az uralkodó osztály tagjai arról panaszkodtak, hogy "általában nem volt érezhető, hogy a munkásság - itt mezőgaz-

66 Magyarország és a második világháború/titkos diplomáciai okmányok/Kossuth 1959.417.old.

67. SZÁL.Szeged Város Gazdasági Felügyelőség.659/1942.

68 Szegedi Friss Ujság 1944.junius 29.Aratás o.cikkből.

dasági munkásság-Hz.I.- megértéssel viseltetik a rendkívüli időkben, és legalább normális teljesítményével járul hozzá a nemzet nagy erőfeszítéséhez.Éppen ezért a vármegyei magy. kir.Gazdasági Felügyelőség, munkaügyi felügyelője útján,mondhatni állandóan beavatkozott a munkák végzésébe és szinte kivétel nélkül a gazdaságokat kellett a munkásokkal szemben segíteni és igen sokszor a munkások megfenyítésével,sőt internálásával lehetett csak, a nem legjobbnak mondható munkateljesítményt a munkásoknál elérni./69/

Ime, ez világos beszéd.Kertelés nélkül kijelentették,hogy a birtokos gazdákat segítették a ninostelen szegény parasztokkal szemben.Igen, valóban így volt,így kívánta ezt a tőkés rend farkastörvénye.

A katonai behívások a munkanélküliség megszüntetésén túl némileg hozzájárultak " az éhbér alá szorított mezőgazdasági munkabérek" viszonylagos emelkedéséhez is.Ez viszont nagy ijdelemmel töltötte el a kizsákmányoló birtokosokat,mert ezáltal " veszteséget szenved gazdaságuk",azaz nem lesz egészen olyan busás hasznuk,mint eddig,amíg éhbérért dolgoztatták a ninosteleneket.A mezőgazdaság jövedelmezőségének felborulásáról, a termelés "nem kifizetődő" voltáról stb.kezdték panaszkodni." Arról,hogy a termelés átszervezésével, gépesítéssel növeljék a mezőgazdaság jövedelmezőségét,szó sem volt." /70/ Nem csoda tehát,ha itt is a "gazdaságokat kellett" segíteni.A kizsákmányoló gazdaságok az állam segítségén túl saját maguk is arra törekedtek,

69 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség.1246/1943.

70 Incze-Petőcz:A dolgozó parasztság helyzete az elbntorradalmi rendszerben.Budapest,1958.97.old.

hogy jövedelmüket továbbra is megtartsák, sőt ha csak egy mód van rá még fokozzák is. Ez utóbbi érdekében mindent megtettek. Tapasztalható volt az, hogy igen sok gazdaság, hogy a munkásokat saját részére biztosíthassa a munkaidőt nem tartotta be és megfelelő teljesítményt sem követelt meg a mezőgazdasági munkásoktól, hogy ilyen kedvezmények adásával birtokukra csalogassák a dolgozókat. /71/ Az így adott kedvezmény bőven megtérült a munkások munkája nyomán. A szűkössé vált munkaerő elcsalogatása tehát egy fogás volt a birtokosok részéről, hogy a szükséges munkásokhoz biztosítani tudják és ezáltal jövedelmük ne csökkenjék. Az ehhez hasonló esetek kísérő jelensége volt az, hogy " egyes gazdaságok iránt, melyek a pontos munkát kívánják, a munkások ellen-szenvvel viseltetnek és e gazdaságok munkaerőszükséglete legnagyobb részt csak honvédelmi munkával ^{volt} kielégíthető." /72/ Panaszolja az egyik jelentés. Az, hogy " hatósági beavatkozásra volt szükség a gazdaságok és a munkásság egymás-közi viszonyaiba" bizonyítja azt is, hogy az osztályharc egy-be jobban fokozódott.

A paraszti ellenállás fokozódását az uralkodó osztály tagjai - ki nem mondottan - a kommunisták tevékenységének, munkája eredményének könyvelték el. A parasztság forradalmasodásának okát ők a következőképpen fogalmazták meg: " A munkamorál megromlott, bizonyos politikai körök káros tendenciája miatt." /73/ Azt hiszem ezeken az

71 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség. 2246/1943.

72 U.o.

73 I.o.

előbbi állítás bizonyított, mert az uralkodó osztály érdekével ellentétes politikai tevékenységet a háboru alatt elsősorban az illegalitásban harcoló kommunisák képviselték. A kommunisták hangja a parasztság körében nehezen tudott eljutni, de vannak jelek, amelyek arra utalnak, hogy tevékenységük hatása érződött és erősödött a háboru utolsó éveiben. Az agrárproletárok egyre világosabban látták a helyzetet, de nagyobb tömegmozgalmak kirobbantására nem voltak képesek. "A parasztság, főleg a mezőgazdasági munkások között a kommunisták 1943-ban jó eredményeket értek el. Mivel 1942-ben a vidéken dolgozó elvtársak körében viszonylag kevesebb volt a veszteség, jelentősen tudták erősíteni a párt propagandáját és a mezőgazdasági dolgozók szervezését./74/ A kommunisták voltak azok, akik a munka szabotálására, a beszolgáltatás szabotálására és a termékek elrejtésére hívták fel a dolgozó parasztok figyelmét a hozzájuk intézett felhívásokban, mert; "ezzel gyöngítitek legfőképpen a németek erejét, rövidítitek a háborút. Amit beadtok Juroseknek, azt odaadja a német megszállóknak, amit elrejtetek, az megmarad az országnak. Ezzel elejét veszitek a népünket fenyegető éhínségnek."/75/

A háborus terhek fokozódása, a megélhetési viszonyoknak rohamos megnehezédése a dolgozó ninosteleneket, a rendszerrel való szembeállítás irányába terelte és eljuttatta őket a munka szabotálásáig, amelyet azután - a kommunisták tanácsait is meghallgatva - egyre tudatosabban használtak fel az egész rendszer elleni tiltakozásul.

74 Korom Mihály: Id.mű. 118. old.

75 Kállai Gyula: A magyar függetlenségi mozgalom 1936-1945. Szikra 1948. 217. old.

" A falun is napról-napra növekedett az ellenállás s már itt is messze túllépte a napi érdekek a gazdasági követelések határát...és az egész burzsoá-földesuri rendszer elleni harcra készülődött a falu dolgozóinak nem kis számú hadserege"./76/

"Az év folyamán - 1943. év Sz.I. - a mezőgazdasági munkák előrehaladtával egyre érezhetőbbé válik és mind gyakrabban jelentkezik a munkások hanyag és rossz munkateljesítménye. Jellemző, hogy ez azoknál a munkanemeknél is jelentkezett, amelyeknél a munkások keresete a teljesítménnyel állott egyenes arányban. Pl. részes és szakmáymunkák."/77/ Ime a paraszti szabotálás ékes bizonyítéka. Az idézetből kiderül, hogy a paraszti ellenálló az ösztönösségen túllépve, tudatosan harci fegyvernek tekintették az ellenállásnak ezt a formáját. Ha a jelentés csak "a munkások hanyag és rossz munkateljesítményéről" beszélne, akkor a tudatos fegyverhasználatról nem beszélhetnénk határozottan, mivel ebben gazdasági vagy politikai ellenállást kimutatni nagyon nehéz lenne a mezőgazdaságra vonatkozóan. Természetesen másképpen áll ez a helyzet egy lőszergyárban, ahol a rossz munkateljesítmény - pl. egy gyújtózsínór rossz elkészítése - egyszerre bizonyíthatja az illető gazdasági és politikai ellenállását is. Mezőgazdaság esetében ez a "rossz munkateljesítmény" jelentheti azt, hogy a munkás azért dolgozik rosszul, mert a megszabott minimális munkabérért nem érdemes jól dolgozni.

76 Korom Mihály: Id.mű. 81.old.

77 SzÁL.Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1246/1943.

Az idézetnek az a része viszont, amely "a munkások hanyag és rossz munkateljesítményéről" beszél azoknál a munkanemeknél is "amelyeknél a munkások keresete a teljesítménnyel állott egyenes arányban", már többet jelentett, mint a saját munkaerejének kimélése, vagy a kizsákmányoló birtokos megkárosítása. Ez már félreérthetetlenül tudatos szabotálást jelent. Jelenti azt, hogy vállalja azt a kockázatot, hogy ha ez a tevékenysége bebizonyítást nyer elviseli az internálást, vagy egyéb büntetést, amit a szabotálókra az állam megszabott. De jelenti azt is, hogy lemond egy kicsit a saját életkörülményeinek javításáról is - egy nagyobb ügy, a dolgozó nép sorsának mielőbbi jobbrafordulásának érdekében - mert ha jobban és többet dolgoz na magasabb jövedelemhez jutna. Egyszóval tehát egyéni sorsának érdekeit alárendeli az egész dolgozó nép ügyének, amelynek diadala meghozza majd az egyén boldogulását is, azonban ezért áldozatvállalásra van szükség és ezt vállalták egyre többen a szegedi agrárproletárok közül is, legalább is erre enged következtetni az elemzett idézet.

A " hatósági beavatkozás a gazdaságok érdekében" először abban nyilvánult meg, hogy minimális szinten rögzítették a mezőgazdasági dolgozók munkabérét, hogy ezáltal a kizsákmányoló birtokosokat megóvják gazdaságuk átszervezése nélkül-jövedelmük csökkenésétől. Az 1940; XV. törvényekben rögzített legkisebb béreket 1941-ben a legmagasabb munkabéreknek nyilvánították az 1520/1941. ME. számú rendelettel, amelyben megtiltották az azokat meghaladó bérek ki-
/78/

fizetését és bár az árak rohamosan emelkedtek a megállapított napszámberék egészen 1943-ig érvényben maradtak.

A munkások körében általános volt a megállapítottnál nagyobb bérkövetelés, melynek indokául az elsőrendű közellátási cikkek magas árát hozták fel./79/ Amikor a kormány látta, hogy a megállapított bérért a mezőgazdasági munkások nem hajlandók dolgozni és hogy a kizsákmányoló birtokok ne maradjanak munkáskéz nélkül 1943-ban ismét szabályozták a mezőgazdasági munkabéreket a 211/1943. F.M.számú rendelettel.

A munkásokat három osztályba sorolták évük száma, munkaerejük, munkabírásuk szerint. A napszamosok és idénymunkások osztályokba sorolása már eleve máhán viselte a kizsákmányolás sötét bélyegét. Hiába végezte ugyanazt a munkát az egyik és másik dolgozó is, a fizetését attól tették függővé, hogy elérte-e az első, második vagy harmadik osztályu munkás szintjére előirt életkort, képes-e az ott lefektetett munkák elvégzésére vagy sem.stb.

I. osztályu munkás volt az a férfi, aki a 19. évét betöltötte, kaszál, zsákolásra képes.

Napszámberé: 3,20-tól 4,80 pengő.

II. osztályu munkás a 17-55 éves nő és a
16-19 éves férfi

Napszámberé: 2.40-től 3.60 pengőig.

III. osztályu munkás a 17 éven aluli nő, a
16 éven aluli férfi, a
65 éven felüli nő és a
60 éven felüli férfi.

Napszámberé: 1.92-től 2.88 pengő./80/

79 SzÁL.Szeged Város Gazdasági Felügyelőség.1246/1943.

80 Dél-Magyarország 1944. január 28.Hirdetmény c.cikkből.

A javakorban lévő 19 éves férfiakat dotálták tehát "legjobban", a legnagyobb dologidőben, míg a nőket, öregeket és gyermekeket jóval alacsonyabb bérért másod vagy harmadosztályba sorolták.

Az 1943-as bérek legalsó határa 50 %-al volt magasabb az 1941-es béreknél, pedig a drágulás azóta egyik másik árunál már duplájára emelkedett és javában virágzott a fekete piac. Végeredményben tehát az 1943-ban megállapított napszámébérek a mezőgazdasági dolgozók életkörülményeik rosszabodását jelentették.

A fekete piac - azaz a törvények és korlátozó rendelkezések kijátszásával titokban folytatott adás-vétel - óráiási méreteket öltött és a legtöbb szükségleti cikk már csak "feketén" volt kapható. Ezeket az árukat természetesen a nyomoruságosan bérezett mezőgazdasági dolgozók beszerezni nem tudták és közben a nyomor szörnyű méreteket öltött. Az így kialakult nyomor még a "Főméltóságú Asszony", azaz vitéz Nagybányai Horthy Miklós kormányzó ur hitvesének szívét is "meglágyította" és mind ahogyan már 1942-ben, úgy 1943-ban is megindította "inségenyhítő akcióját" a "szegényebb néposztály számára"./81/ A "szegényebb néposztály számára" ruházati anyaghoz hozzájutni szinte lehetetlenség. A ruhára pedig a nagy nyomor miatt égető szükség van,/82/ hirdetik az "inségenyhítő" adakozásra mozgósító felhívások. Nagyon jellemző azonban,

81 Szál.Főispáni Iratok./Közellátás/ 812/1943.

82 Szál.Főispáni Iratok/közellátás/ 771/1943.

hogy a legtehetségesebbek, a gyárosok, csak készpénz ellenében ajánlottak fel ruhaneműt, szövetet, cipőt stb. az inségeseknek, mert ugyebár a szegények vegyék kitüntetésnek azt, hogy ezek az urak pénzért hajlandók "segítséget nyújtani" /83/

Végző soron ezek "inségenyhítő akciók" úgy zajlottak le, hogy a "Főméltóságu Asszony" meghirdette, társadalmi gyűjtésből fedezték a költségeket, a Magyar Gyárosok Országos Szövetsége ezért a pénzért "nagylelkűen" leszállította az árukat, egy kiosztó uribizottság - amely néha-néha meglopta a készleteket - rendszerint egy tisztelendő ur jelenlétében kézesők után átnyújtotta a nyomorultaknak az 1 kg lisztet, vagy egypár cipőt stb. és mindezt úgy tüntette fel, mintha ő valóban a szegénység patrónusai lennének /84/ elvárván azt, hogy ezért a "nagy kegyért" a kiszákmányoló uri rendről, mint a szegénység jótevőjéről beszéljenek.

Szegeden megismételték 1943 karácsonyán a "nagy adakozást" és 4000 személynek adtak 1 kg. azaz egy kilogramm csomagolt nullás lisztet, ingyen és jegy nélkül /85/, valamint 400 pár gyermekcipőt "a nincstelen tanyai iskolás gyerekek között osztottak szét." /86/

A Feketepiac 1943-ban már olyan méreteket öltött, hogy a kormányzat is kezdett foglalkozni a zugpiac problémájával. Igazi csatlóshoz híven ennek a problémának

83 SzÁL.Főispáni iratok./közellátás/ 812/1943.

84 U.o.

85 SzÁL.Főispáni iratok/közellátás/ 771/1943.

86 SzÁL.Főispáni iratok/közellátás/ 640/1943.

a megoldását is a Hitleri-Németország "tapasztalt" uraitól várták. Meghívták ezért Budapestre Fischböck államtitkár urat, aki a német tapasztalatok alapján "munkamódszer átadást végzett és megállapította, hogy " csupán abban az esetben ha sikerül a termést teljes egészében megállapítani, tűnhet el áru hiányában a zugpiac is. A magyar eljárás ettől még messze van..." /87/ mondotta, mert a termelési és beszolgáltatási kötelezettség nem terjedt ki többre, mint az eddigi átlagtermés egyharmadára. Nosza - más sem kellett a csatlós Magyarországi urainak - ha csak ez a baj ezen majd segítenek. Mezőgazdasági Tanácsok hoztak létre az " egységes szervezettség érdekében", /88/ és bevezették a munkakényszert, és a hamarosan gyűlöltté vált Jurcsek-féle beszolgáltatási rendszert.

A katonai behívások következtében előállt nagyobb mérvű mezőgazdasági munkáshiányon " hatósági gazdasági munkaközvetítés" útján próbáltak kezdetben segíteni. Ez a hivatal azonban nem tudta pótolni a behívások által előállt munkáshiányt, bár igen nagy ügybuzgalommal végezték munkájukat." Még három évvel ezelőtt"-1941-ben " a hatóságilag közvetített munkavállalók száma 50 000 körül volt, a legutolsó évben - 1944-ben - a közvetített munkavállalók száma már a negyedmillió felé közeledett./89/ A munkaközvetítés nem oldotta meg a munkáshiányt, ezért "a rendkívüli viszonyok elengedhetetlenné tették a rendkívüli

87 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelősége. 362/1943.

88 U.o.

89 Nádujfalvy József: Idmü 300.old.

(viszonyok elengedhetetlenné tették a rendkívüli) eszközök megteremtését."Igy született meg a 2620/1941.M.E.sz rendelet, amely elrendelte honvédelmi szolgáltatás címén az emberi, állati és gépi erő szükség szerinti igénybevételét.

A rendeletben foglaltak szerint azt a körülményt, hogy hol és milyen mértékben van szükség a mezőgazdasági munkálatok elvégzésének biztosítása érdekében honvédelmi munka igénybevételére, a gazdasági felügyelő illetve erdőfelügyelő meghallgatásával a főszolgabíró, illetve a polgármester állapította meg. Amennyiben azonban a mezőgazdasági munkálatok elvégzése a járásban, illetőleg a városban igénybevett honvédelmi munkakötelezettekkel sem volt biztosítható, más törvényhatóság területéről való igénybevételt is lehetővé tett a rendelet./90/

A közigazgatási hatóságok és községi előljáróságok vonakodás vagy mulasztás esetén a honvédelmi munkát kényszereszközök alkalmazásával is teljesíthették és e végből karhatalmat, szükség esetén katonai karhatalmat is igénybevehettek. A honvédelmi munkakötelezettségen alapuló felhívás, kirendelés iránt tanúsított engedetlenség, a munkakötelezettség kijátszása vagy más egyéb fegyelmezetlenség eseteire a honvédelmi törvény a legsúlyosabb büntetőjogi rendelkezéseket állapította meg.

A "hatósági beavatkozás a gazdaságok érdekében" másodszor nagyobb mértékben a munkakényszer bevezetésének gyakorlati megvalósulása idején történt 1942-ben, amikor is az alacsony munkabérek rögzítése mellett a kényszermunka be-

90 Nádújfalvy József: id.mű 300.old.

vezetésével siettek a kizsákmányoló birtokosok segítségére. Országos viszonylatban a honvédelmi munkaszolgáltatást 1942 nyarán vették igénybe először, 187 alkalommal 951 személyt.

1943-ban pedig " az egész országban 16 625 mezőgazdasági munkást vettek igénybe"./91/

Szegeden az igénybevételről csak 1943-as adatok ismeretesek. Arra nézve nincsenek adatok, hogy Szegeden miért nem került sor 1942-ben honvédelmi munkára, de az országos igénybevételekről nagyjából erre is tudunk következtetni. Valószínűnek tartom, hogy azért nem került erre akkor sor, mert itt olyan értelmű nagybirtok nem volt, mint az ország más részeiben. A szegedi városi nagybirtok ilyen szempontból nem jöhetett számításba, mert bérletek formájában megosztott ez a birtok és így ezeket a kisebb területeket - még ha a családfőt el is vitték katonának - a családtagok maguk is megművelték. Általában azokból a megyékből történtek az első igénybevételek, ahol a nagybirtok dominált.

A rendeletek évről-évre előírták azt, hogy akik a mezőgazdaságban dolgoztak ugyanúgy kell dolgozniuk évről-évre, vagyis kötelesek elszegődni. Ez az intézkedés arra is rávilágít, hogy a földműveléstől, a cselédsortól menekülni igyekeztek az agrárproletárok, különben nem kellett volna a kormánynak intézkedni, hogy akik eddig szerződésben álltak a következő évben is kötelesek lesz szerződni. Ezzel kapcsolatban írta Révai elvtárs: " A földműveléstől és parasztságtól való menekülésnek" a jelenségeik, a " néma forradalomnak" különböző megnyilvánulásai nem azt jelzik, hogy a parasztság

földéhsége enyhül, vagy csökkenőben van, hanem éppen ellenkezőleg! Éppen ezért, mert a helyzet a faluban mind kilátástalanabbá élesedik ki és ölt sokszor beteges formákat a faluból való "menekülésnek" a vágya, de a helyzetnek éppen ez a kilátástalansága/ nincs hová menekülni!/tüzi napirendre a földkérdést élesebben, mint talán valaha a magyar történelemben"/92/

Forradalmi erjedés indult tehát meg a dolgozó parasztság körében, amely a felszabadulással kulminált.

Az említett rendelet helyhez kötötte az agrárproletárokat, ami által a munkás nem csupán munkaerejét adta el, hanem eladta saját személyét is egy bizonyos időre. Ilyenformán a modern mezőgazdaság munkaszervezetében fellelhető ismerni a jobbágyrendszer csökevényeit.

Mivel biztosították a birtokosok a munkáskezet és a termelési fegyelmet? Először is a munkás hosszabb időre való lekötésével, azután a természetbeni díjazással, végül pedig a tekintély maradéktalan érvényesítésével, hogy a munkás állandóan érezze saját " alsóbbrendűségét", kiszolgáltatottságát és munkáltatója " felsőbbrendűségét ", aki még ha jóindulattal volt is iránta, akkor is bizonyos leereszkedéssel beszélt vele és jogot formált arra, hogy beleszóljon munkásának magánügyeibe, akit mint kiskorú alárendelt egyént, ha jutalmazni és büntetni kellett az ő feladata volt.

A mezőgazdasági munkára vonatkozóan, amint már említettem a honvédelmi munkakötelezettek igénybevétele

1943-ban történt meg először. Szegeden " 43 honvédelmi mezőgazdasági munkára kötelezett mezőgazdasági munkást vezényelt ki a magyar királyi honvéd munkavezető törzs."/93/ Csongrád megyéből ugyanekkor " 400 munkást vettek igénybe a hatóság közbejöttével."/94/

Az igénybevételek 1944-ben tovább fokozódtak, de erre vonatkozóan már pontos adatok már nem állnak rendelkezésre." A munkáviszonyok rosszak - írták az 1944 első félévi szegedi mezőgazdasági helyzetről - ennek dacára ezideig minden munkát, ha talán megkésve is, de mégis elvégeztek gazdáink. A munkáshiányt részben enyhítette, hogy a magyar királyi honvéd munkavezetőtörzs honvédelmi munkára kötelezett mezőgazdasági munkásokat bocsátott a gazdáknak a rendelkezésére."/95/

A Vörös Hadsereg közeledése félelemmel töltötte el az ország urait és már 1943-ban hozzáláttak az országon belül a különféle katonai erődök létesítéséhez. Ezeket a munkálatokat is honvédelmi munkával végeztették. A nincstelen paraszti és munkás dolgozókkal." Az erődépítési parancsnokság a múlt évben - 1943-ban - foglalkoztatott munkásokat az idén is kirendeli munkára" írták az egyik jegyzőkönyvben. Megjegyzik, igaz, hogy ezek a nincstelenek " aratást vállaltak és ennek a vállalásuknak a honvédelmi munka miatt nem tudnak eleget tenni, de be kell látni, hogy az erődítési munkák nagyon fontosak/96/

93 SzÁL. Szeged Közigazgatási Bizottság 831/1944.

94 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség. 856/1944.

95 SzÁL. Szeged Közgylési jegyzőkönyv 1944 július 26.

96 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 856/1944.

A kizsákmányolók hatalmuk fenntartása érdekében belátást vártak a dolgozóktól, ők viszont nem látták be azt, hogy a legelemibb jogokat és életkörülményeket sem biztosították a nincstelenségeknek. Az egyre kilátástalanabb háborús helyzetben is tovább fokozták a dolgozók nyomorát. "A munkások a lehető legnagyobb ellenszenvvel mentek el honvédelmi munkakötelezettként, s minden eszközt felhasználtak, hogy a lóla kibujjanak" - írták az egyik jelentésben. - /97/

A rendelkezések azon pontját, hogy "a le nem szerződött mezőgazdasági munkásokat igénybe lehet venni" a parasztság kijátszására használták fel a kizsákmányoló birtokosok, hogy így olcsó munkaerőhöz jussanak. Ennek eklatáns példája a következő eset: Kozmovszkiné - akinek férje katonatiszti szolgálatot teljesített - gazdaság vezetője útján az egyik napon összehívatta a mezőgazdasági munkásokat, hogy szerződést köt velük, mivel tudomása van róla, hogy sokan még nem szerződtek le a rendelet ellenére sem és nem akarja, hogy ezért megbüntessék őket. Az összehívottaknak Kozmovszkiné kijelentette, hogy "nyugodtan szerződjenek le vele, ő gondoskodik arról, hogy munkaszolgálatosként ne vegyék igénybe őket," a munkavállalók nagyrésze be is diktálta a személyi adatait, abban a hiszemben, hogy Kozmovszkiné rendesen leszerződte őket." A leszerződött "munkások egy pár nap múlva nagy meglepetéssel értesültek arról, hogy Kozmovszkiné nem szerződte le őket, hanem egyszerűen a hitel útján, mint le nem szerződött mezőgazdasági dolgozókat kirendeltette ^{őket} saját birtokára dolgozni. Így Kozmovszkiné az

dolgozó nincstelenek becsapása útján olcsó munkaerőhöz jutott. A munkások 25 pengő helyett mindössze 9 pengőt kaptak a jegyzőkönyv szerint, /98/ munkabérről. Ez a napszámbér azonban kissé túlzott. A gazdasági felügyelő 1944 június 12-i jelentésében azt írta, hogy a "mezőgazdasági munkáviszonyok változatlanul súlyosak. A napszámbér 14-16 pengő élelem nélkül." /99/ Tehát a fekete napszámbér 20 pengő körül mozoghatott.

Egy másik nagygazda /Téssi Imre/ - akinek a földjét a felszabadulás után elkobozták - azt mondta munkásainak, - akik nem akartak neki maximált munkabérért dolgozni -, hogy jobb itt hon az a kis pénz mint napi 20 fillér a Don-kanyarban. /100/

Arra vonatkozóan pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre, hogy Szegedről hány embert internáltak a le nem szerződött mezőgazdasági munkások közül, de utalást több helyen találunk rá. /101/

Az uri furfang és a raffináltság minden fortélyát megtaláljuk, ahogyan a kizsákmányoló birtokosok a munkaerőhiányon magukon segíteni akartak. Voltak akiket kedvező szerződési feltételekkel kicsalogattak az ingatlanra és végül nem adták meg nekik a megalkudott bért. Vagy leszerződették a birtokra az apát és végül az egész családot befogták munkára és ha szóltak a jogtalanság miatt, vagy magasabb bért követeltek, akkor "lekommunistázták" őket.

98 Szál. Csongrádmegyei Földbirtokrendező Tanács, iratai 1946 február 26-i jegyzőkönyvéből.

99 Szál. Szeged Városi Gazdasági Felügyelőség 925/1944.

100 Szál. Csongrádmegyei Földbirtokrendező Tanács iratai 1946 május 25-i jegyzőkönyvéből.

101 Szál. Csongrádmegyei Földbirtokrendező Tanács iratai 1946 febr. 26-i jk. Szeged Közig. Bizottság. 831/1944 valamint Szeged jk. 1944. július 26.

A leszerződött dolgozót vagy cselédet más módon is kihasználták a birtokosok. A munkások élelmezésére a birtokosok sertésvágási engedélyt kaptak a hatóságoktól, azonban a levágott sertéseket nem a dolgozók élelmezésére fodították, hanem elfeketézték./102/

A hivatalos szervek mindenáron meg akarták akadályozni a mezőgazdasági munkabérek emelkedését. Felmerült az a gondolat is, hogy a munkabér ellenőrzésébe be fogják kapcsolni a levante munkásokat, hogy betartják-e a maximális munkabéreket. A megállapítottnál magasabb bérért dolgozó levante ellen fegyelmileg kívántak eljárni./103/ Ugy gondolták, hogy a levante intézményen keresztül katonai fegyelmet fognak megkövetelni a mezőgazdaságban. Hiába volt azonban a szegedi főispán és egyéb városi vezetők minden próbálkozása a "fekete napszámot" nem tudták felszámolni, maximált bérért pedig nem voltak hajlandók a nincstelenek dolgozni. A szeged környéki nagygazdáknak a kormánysszervekhez írt jelentéséből is az derült ki, hogy az agrárproletárok tiltakoztak és ellenállást fejtettek ki a hatóságilag megállapított alacsony munkabérek és a rossz munkaviszonyok miatt. A nagygazdák a következőket írák: "közismert tény, hogy a mezőgazdasági munkások országsszerte szabotálnak, és nem hajlandók egyrészt a napot kidolgozni..., másrészt a

102 SzÁL. Csongrádmegyei Földbirtokrendezői Tanács iratai 1945 február 26-i jegyzőkönyvéből.

103 SzÁL. Főispáni Iratok./közellátás/ 216/1944.

hatóságilag megállapított bérért munkába állni...Igy hiába a gazda minden igyekezete..., hogy minél többet és minél jutányosabban termeljen, mert a munkásokkal szemben tehetetlen... Reménytelenül nézünk a jövő elé..." hangsúlyozták, és katonai munkaszolgálatosok mielőbbi kirendelését kérték a hatóságoktól. /104/ A szegedi erdőigazgatóság is sürgette a főispánt, hogy "munkások kirendelésével ... a munkások rászoritassanak arra, hogy a megállapított napszámber mellett dolgozzanak, mert a fa ára nem bírja a magasabb napszámokat és egyéb követeléseket és semmi körülmények között sem engedhető meg, hogy emiatt fennakadás legyen. Már most kijelenti az erdőigazgatóság, hogy ahol a munkásság nem áll munkába az előírt napszámberért az intézkedési eljárást meg fogja indítani. /105/ A munkásoknak munkavállalásra bírásánál még az egyházi szószéket is felhasználták agitálásra, nyáron pedig a polgármester a vasárnapi munkaszünetet is felfüggesztette. /106/

Az aratásra és cséplésre szerződött munkásokat is kihasználták a rendelet értelmében, mert kikötötték, hogy az arató és cséplőrészt teljes egészében csak akkor kapják meg, "ha a gazdaságban előforduló egyéb munka elvégzését is vállalják." /107/ Azoknak a dolgozóknak, akiknek főfoglalkozása a mezőgazdaságban van és munkateljesítmény szempontjából figyelembe vehetők, elő lehet jegyezni azt - mondja egy másik parasztnyuzó rendelkezés -, hogy hány munkanapot kötelesek

- 104 PI A.F.M. 62-1943. 214037. Idézi Korom M. id. mű 118. old.
- 105 SzÁL. Főispáni iratok /közellátás/ 526/1944.
- 106 SzÁL. Szeged Közigazgatási Bizottság, 831/1944.
- 107 Dél-Magyarország 1944. I. 5. február 15-ig minden mezőgazdasági családnak le kell szerződnie c. cikkből.

teljesíteni. Idetartoznak a szabadidővel rendelkező törpe és kisbirtokosok is. Aki a megfelelő számú munka, illetve fuvarnapot nem teljesíti, elveszíti az élelmiszerjegyekre/vám-órlás, közellátási juttatásokra/ vonatkozó jogosultságát. E-mellett továbbra is érvényben marad a honvédelmi munkára való igénybevétel is, valamint az hogy mezőgazdasági dolgozó csak mezőgazdasági munkát vállalhat és csak külön engedéllyel dolgozhat másutt./108/

Már a rendeletek maguk is tükrözik alkotóik embertelenségét, de az igazi végrehajtók a kizsákmányoló gazdaságok urai és megbizottai, akik semmibe sem vették a nehéz és sok munkában koravénné váló parasztjait. Erről az embertelen sorsról beszél a következő jegyzőkönyv részlet is, amelyben nyolc, volt gazdasági cseléd mondotta el véleményét Őrhalmi Károly nagygazda Kersch Ignác nevű megbizottjáról és nejéről: " szavakban ki nem fejezhető az az embertelen bánásmód, ahogyan velünk bánt. Fenyegetett bennünket elvitetéssel, internálással, ha a járandóságunkat követeltük - amit még a mai napig sem kaptunk meg. Büdös kommunistának és gazembernek nevezett bennünket. Télviz idején, december havában ismételten - a járandóságunk visszatartása mellett - lakásunkból is ki akart dobálni bennünket... Tüzelőt egyáltalán nem adott s így az egész telet a legborzalmasabb állapotban éltük át. Gazdasági cselédeit sokszor ok nélkül is ütötte verte. Saját kezűleg is bántalmazta, de számtalan esetben csen-dőrökkel is megverte. De nemcsak saját cselédjét, hanem

még a községbelieket is, akik a földjére, illetve csak a gyalogutjára rámertek lépni. Egy alkalommal is egy kerékpáros a gyalogutra rámert menni és a szó szoros értelmében lovával agyontapostatta őt. Brutális viselkedése köztudomású."109/

Hasonló módon viselkedett Dus István nagygazda is - akiről Illés Sándor cséplőmunkás a következőket mondotta: " A földjükön nem lehetett keresztül menni, mert aki rá ment azt elfogták és a tanyába bevitték, ahol megverték. Így cselekedtek Nógrádi Ferencnével, akit kocsin vittek be a tanyába és ott megverték. Amikor ivóvizért mentem a tanyába Dus puskával kizavart és nem adott vizet. Aratáskor, amikor az embereket behívták katonának, a mi részünkből vonták le a bevonult katonák bérét is."/110/Előfordult az is, hogy a katonának behívott cseléd feleségét kilakoltatták a cselédlakásból és helyébe csalogattak a lakásba más munkaerőt, aki pótolta a behívott cselédet. Azzal mit sem törődtek, hogy elég nyomorúságos helyzetbe került a család a kereső elvesztésével, sőt még az utcára is kidobták a nyomorultakat./111/Mindezeket az embertelenségeket az agrárproletárok kizsákmányolói az őket védő és a szegény nincstelen parasztságot sújtó törvények védelmének árnyékában tették. Még 1943-ban is az 1898-II.tc. szerint intézkedtek, amelyet az 1897-es nagy aratósztrájk után vezettek be - amelyet a nép a rabszolga-törvénynek nevezett el és megvonta a sztrájkjogot a mezőgazdasági munkásságtól.

109 SzÁL. Csanádmegye Földhivatala 14. tétel 41551/1949.

110 U.o.

111 SzÁL. Csongrádmegyei Földbirtokrendezési Tanács Iratai 1946. február 26-i jegyzőkönyvéből.

Ugyancsak érvényben volt az 1907.VLV.t.c is /112/ az ugynevezett cseléd törvény, amely megtiltotta a cselédek sztrájkharcát és munkahelyük engedély nélkül való elhagyását, a 18 éven aluli cselédekkel szemben még a testi fenytést is engedélyezte. Joggal nevezte el a nép ezért "deres" törvénynek. A kizsákmányolók nem nézték a dolgozó szegénység nyomorát, csak saját profitjuk biztosítását és ennek érdekében mindent elkövettek. A szegedi Katolikus Nővédő Egyesület, akkor amikor a cselédek nyomora már rosszabb nem is lehetett arra kérte a polgármestert, hogy utasítsa a cseléd elhelyező irodákat, hassanak oda, hogy az elhelyezkedést kereső háztartási alkalmazottak csökkentsék bérigényeiket. Olyan háztartási alkalmazottat pedig, aki esti kimenőt kér, ne helyezzenek el."/113/

A kizsákmányoló birtokosok kihasználták a dolgozókat és hasznukat huzzák a szegényember minden öröméből és bánatából. "Ha a szülő.nőnek nincs kocsija, akkor valamelyik módosabb gazdához kell fordulnia kocsiórt. Ezek a gazdák valóságos uzsorát üznek a fuvarral, egy fuvarért két három napot kell dolgozni napszámban a legszorgalmasabb munkaidőben."/114/ Természetesen ugyanez állt a tanyai szegénység betegsége, sőt házassága alkalmával igénybevett fuvar fizetésére is. Az uralkodó osztály még a levegő használatáért is fizetésre kötelezte volna a dolgozókat, ha módjában állt volna. A Szegeddel szomszédos Palavicini uradalomban 4,50 pengős napszámért dolgoztak a nincstelen parasztok. Ebből kellett megélni 4-6 családdal. Fát irtottak és hordtak az uradalomnak nyolcadából. A szállí-

112 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1410/1943. valamint Nádújfalvy József id.mű 295.old.

113 Dél-Magyarország 1944. április 13. Állítsák fel a cselédiskolát c.cikkből.

114 SzÁL. Polgármesteri Izatok Tisztifőorvosi jelentés. 5436/1942.

tás fejében pedig ebből minden harmadik hasáb a szállító kulák gazdáé volt./115/ Ha az asszonyok rőzsét gyűjteni az erdőbe mentek az erdőőrök megverték őket.

Maguk részére a kizsákmányolók a szegény nincstelen agrárproletárok "segítésére" hozott intézkedéseket is kihasználták. Így történt a zsidóingatlanok kiosztásánál is. Egy 1943-as rendelet a zsidóingatlanokat a nincsteleneknek és a vitézi székeknek rendelte kiosztani. Szegeden is úgy intézkedtek a zsidó birtokosok sorsáról, hogy 5 kat. holdon fe-
lül zsidóbirtokokat a helybeli vitézi székek, az 5 kat. holdon aluli földeket pedig az ONCSÁ-nak adják át./116/ Gyakorlatban viszont a rendelkezést nem így hajtották végre. Nem olyanok kapták a zsidóktól elvett birtokokat, akik nincstelenek, hanem akiknek jó összeköttetések és birtokaik voltak. "Ezek háromszor is kaptak földet hamis adatok alapján, a nagy családok nincstelenek pedig himaradtak."/117/ Ime az egész magyar parasztság tragédiája a szegedi példákön keresztül.

1944-ben már nemcsak a harctéri események voltak kedvezőtlenek az uralkodó osztály számára, hanem a belső helyzet is egyre aggasztóbb lett részükre. Csökkent a beszolgáltatás, akadozott a termelés, növekedett a szabotálások száma és a nyomor. Nincs elegendő lábbeli és ruha/118/, 85000-re növekedett a liszt ellátatlanok, 99000-re a zsirellátatlanok száma Szegeden./119/ A növekedés a tanyai lakosságból származik, mivel a városi ellátatlanok eddig is szerepeltek a nyil-

- 115 Dél-Magyarország 1944. december 10. Félrevezetettek c. cikkből
- 116 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1216/1943.
- 117 SzÁL. Szeged Közigazgatási Bizottság 886/1944.
- 118 SzÁL. Főispáni Iratok/közellátás/376/1944.
- 119 SzÁL. Főispáni Iratok/közellátás/872/1943.

vántartásokban. Az ellátatlanok számának növekedése ellenére " a közellátási miniszter 1944. január 1-től Szeged sertés-
vágási kontingensét a réGINEK felére csökkentette. Az eddigi
1500 db. sertés helyett, csak 750 db. sertés levágására ka-
pott a város engedélyt." /120/ A finomliszt ellátás zavarta-
lansága érdekében is " átmeneti korlátozó intézkedéseket"
vezettek be. /121/ A beszolgáltatás annyira csökkent, hogy e-
miatt nagyobb igényt nem tudtak kielégíteni. Bevezették to-
vábbá a tűzifajegyet és kilátásba helyezték a burgonya jegy-
rendszer bevezetését is, mivel Szegeden csak annyi burgonya
állt rendelkezésre, amennyivel az egyes intézményeket elle-
hetett látni. /122/

A termelés akadozása a fogyasztási cikkek
csökkenése és a növekvő sorbaállás fokozta a tömegek elége-
detlenségét. Somogyi telepen, ahol "tulnyomórészt földművelő
kisgazda és egyéb munkás lakott" a tömegek zugolódtak a közell-
átási hivatal előtt. Karácsonyi plébános, Becsei nyugalma-
zott MÁV segédtiszt és Tőke János nyug. alhdgy. levélben kér-
te a főispán urat, hogy " kegyeskedjék ezt a már elmérgese-
dő bajt radikálisan elintézni. Figyelemmel arra, hogy a tömeg-
be verődött embernek gondolkodása, érzésvilága kicserélődik
és tömeggondolkozássá válik, amely alkalmas elégedetlenség,
gyűlölködés kiváltására, ami természetesen a belső fron-
tot is gyengíti, kifelé is rossz hatással van" - írták. /123/

120 Dél-Magyarország 1944. január 20. Szeged Közellátási hely-
zete c. cikkből, valamint SzÁL. Főispáni Iratok 105/1944.

121 U. o. l.

122 SzÁL. Főispáni Iratok 105/1944.

123 SzÁL. Főispáni Iratok/közellátás/ 45/1944.

Az elégedetlenkedések a város vezetőit is foglalkoztatták." A közellátási problémáknak a törvényhatósági közgyűlésen való megvitatása könnyen alkalmas lehet hangulatkeltésre - írták. Éppen ezért Szépfalusi Ferenc bejelentette, hogy javaslatot terjeszt a legközelebbi közgyűlés elé, hogy a közgyűlésen közellátási ügyben ne lehessen felszólalni."/124/ Persze az ilyen javaslattal nem lehetett a fokozódó nyomort és elégedetlenséget megszüntetni. Egyre többen és többen fordultak a különböző hatóságokhoz könyöradományokért, így a "nagyságos hdt" vezető hadbiztosságához, hogy ha kegyeskedne frontharcos ebéde részesíteni" a hadbavonultak családját./125/ 1944 nyáron már 52 családot "élelmeztek" a népkonyhán./126/

Az áruellátás "zavartalanságára" pedig álljon itt a következő levél: "Hugom sirva jött haza, nem kapott fát, ma is betegen fekszik. Van kályhánk, de nincs fánk, van petróleumfűzőnk, de nincs petróleumunk, van szpiritusz égőnk, de nincs denaturált szeszünk, van weeknd kályhánk, de nincs faszénünk, van villanyunk, de leszereléssel fenyeget a villanygyár a fogyasztás sokasága miatt, tisztelettel kérdezem mit tegyünk? Sógorom Galiciában azt hiszi, hogy nekünk nincs semmi hiányunk. Sohasem írtuk meg neki, hogy mit szenvedünk."/127/

Az ilyen nyomoruságos helyzetben, amikor az esztelen háború, a fokozódó kizsákmányolás egyre nagyobb méreteket öltött, mindinkább megérlelődött a mezőgazdasági munká-

124 Szál.Főispáni Iratok 105/1944.

125 Szál.Polgármesteri Iratok 9236/1944.

126 Szál.Szeged Közgyűlési Jegyzőkönyv 1944.VI.7

127 Szál.Főispáni Iratok /közellátás/1886/1944.

sokban is az ellenállás gondolata. Mind többen és többen választották a szabotálás fegyverét, - a kommunisták által javasolt harci formát, - a német megszállók és hazai csatlósai elleni harcban. Szabotálták a munkábaállást, amelyet az internálás kilátásba helyezése és megvalósítása sem változtatott meg, szabotálták a munka rendes elvégzését és a rendeletek betartását. Ezért fokozták az uralkodó osztály részéről a kommunisták üldözését és tiltották be 1944- márciusában a Szociáldemokrata és Kiszgazdapártot is." Meggyőződés - mondotta vitéz Jaross Andor belügyminiszter -, hogy ez a nemzet és ország csak akkor lehet erős és tudja hivatását teljesíteni, ha a baloldali marxizmus és belső szövetségeseit maradéktalanul felszámoljuk."/128/

"Aggasztó a munkáshelyzet-irták. A nagyobb gazdaságok nem jutnak munkásokhoz, mert a kárpátaljai ruszinok között tifuszbajrárvány ütött ki. A felügyelőség intézkedésére minden munkaképes embert igénybevettek. A kényszermunka azonban nem megfelelő, mindenki szabotálni igyekszik. Ezt a kérdést néhány internálás nem oldja meg. A munkától való tartózkodás odáig megy, hogy egy ember egy nap alatt 20 négyszögöl kukorépát kapál meg és egyez ki."/129/ Ugyanigy " a részesmunkások a kukoricaföldeket seholsem művelték meg gondosan, ennek folytán a termés is kevesebb lesz."/130/- panaszolta a város gazdasági főfelügyelője.

A kizsákmányoló birtokosok munkaerő ellátásá

128 Dél-Magyarország 1944 március 29. vitéz Jaross A. belügym. nyilatkozata...

129 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 856/1944.

130 SzÁL. Főispáni iratok/közellátás/663/1944.

egyre nagyobb gondot okozott és magasra emelkedtek a "fekete napszámberék." A város urai a munkabér emelkedések megakadályozása és ellenőrzése érdekében a rendőrséget vetették igénybe." A bizottság felfogja kérni az államrendőrséget, hogy haladéktalanul kezdje meg a munkabérfizetések ellenőrzését " határozták el az egyik főispáni értekezleten.

/131/

Ezekután azt gondolhatná az ember, hogy Szeged urai is levonták a konzekvenciát a háborus vereségekből, a fokozódó nyomorúságból, a mövekvő tömegmozgalomból és próbálnak " emberségesek " lenni. Nem, nem ezt tették. A régi jó világ emlegetésével bátorították magukat és a " szegedi gondolathoz " ^{való} hűségről fecsegték, mint Tóth Béla helyettes polgármester is, aki azt hangsúlyozta, hogy " emlékezni visszaemlékezni kell arra, különösen most amikor Hannibal ante portas, amikor az orosz bolsevista tenger hullámai a Kárpátok ércfalát nyaldossák... Fogadást teszünk - mondotta -, hogy Szeged város közönsége hű marad a szegedi gondolathoz s egységes lélekkel áll rendelkezésre a kormánynak, a bolsevizmus elleni küzdelemnek." /132/ Fogadalmat tettek " Szeged város közönsége nevében " azok, akik a németekkel együtt a végletekig fokozták a nyomorúságot és velük együtt szinte teljesen kifosztották a várost a Vörös Hadsereg diadalmas elrenyomulása előtt való menekülésük közben. Aljas pusztító munkájuknak a felszabadító szovjet csapatok vetettek véget, amikor 1944. október 11-én reggel egynegyed hatórákor felszabadították, /133/ a várost.

131 SzÁL. Főispáni Iratok/ közellátás/ 216/1944.

132 SzÁL. Szeged Közgyűlési Jegyzőkönyv 1944. május 6.

133 SzÁL. Szeged Közgyűlési Jegyzőkönyv 1944. dec. 27

A dolgozó kis és középparasztság helyzete.

Az agrárproletárok mellett a kis és középparasztsá^ag sorsa is mind súlyosabb lett. A mezőgazdasági termelés a háborús viszonyok között a különféle zavaró tények miatt csökkent; csökkent pl. a fokozott^o adóztatás következtében a mezőgazdasági művelésre fordítandó befekertetés apadása, a kötelezővé tett ipari növények termesztése következtében úgy, hogy ezek termeléséhez nem volt meg a dolgozó parasztság termelési tapasztalata és ennek következtében a vetett ipari növények - főleg az olajlen, rostlen, repce és szójabab - nem egyszer csak feleslegesen foglalt el egy-egy földterületet más növény termelése elől, mert vagy nem hozott semmi termést, vagy évközben már ki kellett szántani /134/ és az utánna vetett növény is már csak féltermést adott - nem is beszélve arról, hogy mennyi munkát pocskoltak így el feleslegesen a parasztek. Azután a fokozatos áremelkedés, a paraszti termékeknek és terményeknek pedig maximális áron való kötelező beszolgáltatása is csökkentette a dolgozó parasztság pénzjövedelmét, ami ugyancsak visszahatott a termelés csökkenésére, mert nem volt pénzük az istálló vagy műtrágya vásárlásra és így a földek termőereje mind jobban kimerült. A szegedi, zömében homoktalajok termésátlagai amint láttuk különben is gyatrák voltak, hátha még a trágyát is kénytelenek megvonni tőle a parasztek. Nem utolsósorban csökkent a termelés

134 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség. 1623/1942.

a behívások által előidézett férfimunkaerő hiánya következtében és végül "három egymásutáni árvizes év rendkívül erősen igénybevette az ország mezőgazdasági kapacitását."/135/ Az egyre növekvő élelmiszerhiányon - melyet a felduzzasztott létszámú katonaság, a Németországba való kiszállítás és a visszacsatolt területek élelmiszerrel való ellátása^{idézett elő} - a kormány a parasztságra rakott fokozódó terhekkel próbált segíteni. Mind nagyobb mennyiségű termény és termék beszolgáltatását irták elő és az egyre gyakoribbá váló rekvirálásokkal zaklatták a dolgozó parasztságot.

1940-ben a háborúba való felkészülés jegyében a legfontosabb mezőgazdasági termékekre már kötelező beszolgáltatásokat irtak elő, ellenőrizték a cséplőgépeket és más módon is sanyargatták a kistermelőket azért, hogy termésüknek minél nagyobb részét legyenek kénytelenek hatósági árak mellett eladni. A háborúba lépés után Németország hadiipara és a magyar hadiipar segítése érdekében először csak agitativ módszerekkel, árpolitikával, majd rendeletekkel is előírták a parasztság számára az ipari növények kötelező termelését, ami nem kis terhet jelentett a kis és középparasztság számára. "Magyar Testvér! Nemcsak a határon túl, de idebenn a hazában is áll a harc" hangzik az egyik agitativ propaganda felhívás. Ennek a gazdasági háborúnak a katonája te vagy. Légy méltó honvédeinkhez, kik vért és életet adnak. Segítsd őket győzelemre! Teljesítsd a kötelességedet, termelj ipari növényeket!./136/ Ugy látszik azonban a parasztság nem rajon-

135 Magyarország és a II. világháború. Id. mű 417 old.

136 Szál. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1623/1942.

gott az ipari növények termeléséért és az " idebent a hazában is álló harcot" úgy értelmezték, hogy nem termeltek ipari növényt, mert talán ezzel is akartak harcolni a háboru mielőbbi befejezéséért, illetve az ipari növények termelésének szabotálásával ösztönösen védekeztek sorsuk további rosszabbodása ellen.

A háborút megelőző években hazánkban az ipari növények átlag a szántóterületnek alig 2 %-át foglalták el. ^{137/} Ennek a területnek termése persze megközelítően ^{re}fedezte az ország szükségleteit, de ez akkor nem volt baj, mert a hazai termésű nyersanyagokat ugyyszólván korlátlan mértékben lehetett olcsón behozott külföldi anyagokkal pótolni.

A második világháború kitörésekor azonban a behozatali, lehetőségek zuhanásszerűen csökkentek és csakhamar egészen megszűntek. A hazai ipari növénytermelés egyszerre nagyfontosságu lett, különösen a háboruba való bekapcsolódásunk után a honvédelem és közellátás egyaránt óriási igényekkel volt kénytelen fellépni az ipari növénytermelés felé. Az erősen növekedő igény először a propaganda és az ármegállapítás eszközeivel igyekeztek az ipari növények vetésterületét növelni, de ezekkel az eszközökkel részben a kedvezőtlen időjárás, részben a gazdák konzervatizmusa miatt nem sikerült kelendő eredményt elérni.

Ezért az 1942. év elején a közellátási és a honvédelmi szükségletek fedezésére a minisztérium elrendelte az ipari növények kötelező termesztését. "Mint hogy egyre jobban

137 Konkoly Thege Sándor: Mezőgazdasági Termelési politikánk irányelvei. A mai magyar földművelésügyi igazgatás Budapest, 1944. szerk. Martonffy Károly: 39. old.

a belföldi termelésre voltunk ráutalva az 1943.évre az ipari növények vetésterületét még jobban kikellett terjeszteni. A textilnyersanyagokban mutatkozó egyre nagyobb hiány miatt az olajos magvakon kívül a kényszertermelést az eddiginél nagyobb területen rendeltük el a rostlenre és kenderre. Ezenkívül az ország cukor és dohányszükségletének biztosítása végett el kellett rendelni a cukorrépa és dohány kötelező termelését is. A rendelet a 15 kat.holdnál nagyobb szántóföldi területtel rendelkező gazdaságokban a területnek 7-10 %-át vontá be a kötelező termesztésbe."/138/

Csupa olyan ipari növényt termeltettek, amelyet a hadigazdálkodás igényelt. Szegeden 15 kat.holdon felül 7 % napraforgó és repec, 100 kat.holdon felül 3 % ricinus és 4 % napraforgó kötelező termesztését irták elő./139/ Nagyon jellemző a szegedi főfelügyelő tulbuzgóságára és rendszerhűségére, hogy feliratban kérte a földművelésügyi minisztert, hogy Szegeden 15 kat.hold alatt is legyen kötelező a napraforgónak a termelése szegélynövényként./140/ Kérését azzal indokolta, hogy itt nagyon sok a 15 kat.holdon aluli kisbirtok, amint láttuk a birtokstatisztikából 1942-ben 23616 20 kat.holdon aluli birtok volt Szegeden, - akiknek szintén hozzá kellett járulni a fontos államérdek teljesítéséhez és azzal, hogy napraforgó nagyszeműen termeszthető szegélynövényként is. Egy későbbi jelentés viszont azt kérte a minisztertől, hogy adjon felmentést Szegednek az ipari növények termelése alól, mert a sovány homoktalajon nem fizetődik ki, gyenge termést hoz.

138 U.o.

139 SzÁL.Szeged Város Gazdasági Felügyelősége 1623/1942.

140 U.o.

A miniszter a felmentést természetesen megtagadta. Ez várható is volt, mivel a háboru részükre kedvezőtlen kimentele éppen a fokozott ipari növénytermelést sürgette, nem pedig a csökkentést.

A kis és középparasztság fokozódó terhei mellett "adalékként" járult még az uralkodó osztály részéről elkövetett csalássorozat is. Így többek között a kölcsön vetőmagokkal történt visszaélések. Egymásután három igen rossz, árvizes esztendő és a nyomában keletkezett talajvizek a szegedi parasztság nyomorát annyira fokozták, hogy nagyon sok kis és középparasztnak egyáltalán nem maradt vetőmagja, vagy olyan termény termett, amelyet elvetni nem lehetett. Kénytelenek voltak tehát vetőmagot kölcsönözni az állami szervektől, illetve a nagygazdáktól. A kölcsönadó szervek a vetőmag ellenértékét, a vetőmag tartozást azután kihasználták a dolgozó parasztok kiszipolyázására oly anformán, hogy a vetőmag tartozást kétszer is behajtották rajtuk egy félév alatt, de előfordultak olyan esetek is, hogy két-három év távlatából visszamenően megkövetelték a már egyszer kifizetett vetőmag tartozást. Ilyen kettős fizetés nem volt egyedi jelenség, mert csak Szegeden 61 esetben követelték a vetőmag tartozás dupla megfizetését, nem egy esetben árverés útján. /141/ Végül a visszaélések már olyan elégedetlenségre adtak okot a dolgozó parasztok körében, hogy a miniszteri számvevő főtanácsos¹⁾ a vetőmag tartozások behajtásának ideiglenes szüneteltetésére" adott ki utasítást. /142/

141 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség. 1580/1942. azután 964/1944. és 1127/1944. sz. iratok.

142 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1580/1942.

A hadiipari termelés kibővülése, de különösen a katonai behívások nagyszámu munkaerőt vontak el a mezőgazdaságtól és gondoskodni kellett az ennek nyomán fellépő munkáskezek pótlásáról. " A tömegesebb katonai behívások és egyéb honvédségi igénybevételek folytán kieső mezőgazdasági munkáskezek pótlására elsősorban a kölcsönös munkamegsegítést kell megszervezni az egyes községekben és városokban - írták elő a 120.000/1942. sz.rendeletben./143/

" A kisebb gazdaságok a nagyobb gazdaságokat emberi munkaerővel, az utóbbiak viszont az előbbieket gépi és fogatos munkaerővel segítik ki. E kölcsönös munkamegsegítés^t általában a székely-kalácsa rendszer szellemében kell megszervezni."/144/ Ez az intézkedés is a kisgazdasággal rendelkezőket súlytotta, mert a gépi és fogatos munkaerők igénybevételeért aránytalanul sok emberi munkaerőt követeltek meg a nagygazdák, kihasználva a dolgozó parasztság szorult helyzetét. Természetes tehát, hogy az ilyen" kölcsönös munka-megsegítésből" nem szívesen kértek a kisbirtokosok és igyekeztek szabadulni az ilyen kötöttségektől vagy, ha mindenáron kénytelenek voltak fogatokat igénybevenni, - mivel esetleg lovukat bevonultatták - akkor a napszámos munkanapok számát igyekeztek önkényesen csökkenteni, vagy a napszámos-munkát összezsáfolni. Erre utal az az intézkedés is, amely kimondotta, hogy " abban az esetben, ha az egyes érdekeltek vonakodnak a kölcsönös munkamegsegítésből rájuk háruló szolgáltatásoktól, megfelelő törvényes eszközökkel

143 SzÁL.Szeged Város Közigazgatási Bizottság 831/1944.

144 Draskóczy Géza: Mezőgazdaság és honvédelem. A mai magyar földművelésügyi igazgatás. szerk: Mártonffy Károly. Budapest, 1944. 78. old.

őket a szolgáltatás teljesítésére kell szorítani. Evégből helye lehet honvédelmi munkára illetőleg dologi szolgáltatásra kötelezésre, súlyosabb esetben pedig rendőrhatalósági őrizet alá helyezésnek, internálásnak."/145/

A kis és középparaszti sors a velejárói az árverések is évről-évre szaporodtak. Amíg 1942-ben "csak" 24 esetben 27835 pengő értékben kerültek árverezésre a dolgozó parasztek ingatlanai, addig már 1943-ban 35 ingatlant árvereztek el Szegeden, 85024 pengő értékben/146/. 1944-re vonatkozóan nincsenek adataink, de az előzőekből következtetni lehet arra, hogy ebben az évben még több kisparaszti birtok felett kongatták meg a vészharangot és még több lett az ellátatlan, nyomoruságos életkörülmények közé súlyyodó egyre forradalmibb hangulatu agrárproletárok száma.

Amíg az egyik oldalon a nyomor, a nélkülözés van felhalmozódóban, addig a másik oldalon a háboru vámszedőinek a kizsákmányoló birtokosok és egyéb parasztnyuzó uraknak a kezében a vagyon halmozódott fel mindjobban. Ékes bizonyítéka ennek az, hogy a Szegeden elárverezett kis és középparaszti birtokok mind az ő kezükbe kerültek. Így Haidekker Andor gazdasági főfelügyelő ur, a királyi főjegyző ur és hasonszörű társai kezébe./147/Haidekkerről még azt is elmondhatjuk, hogy egy évi szegedi főfelügyelői tevékenysége során 14,5 kat.hold földet vásárolt össze, 2000 pengős holdankénti áron, a dolgozó parasztság fölötti élősködés eredményeként./148/ Azt hiszem kommentár nem szükséges ezek-

145 U.o.

146 Dél-Magyarország 1944. január 13. 230 ingatlan....c. cikkből.

147 SzÁL.Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1586/1942.

148 SzÁL.Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 729/1944.

után ahhoz, hogy különösebben megmagyarázni azt, hogy mi-^{zuh}ből tellett ezeknek az uraknak ilyen hatalmas befektetésekre. Gyűlt a tőkéjük az ingyenmunka eredményeként, a kiszákmányoló tevékenységük eredményeként.

Kihasználták a kisparasztok állathiányát - ami a háború folyamán egyre nagyobb méretekben jelentkezett a beszolgáltatás a rekvirálás eredményeként - nyomorát és 1 kat.hold föld felszántásáért többnap munkát végeztek a dolgozó parasztokkal, vagy ha pénzért szántottak az 100-150 kg.buza árának is megfelelt. Ugyanigy a vetőgép használatáért holdanként a kulákok 20 kg.buzát vagy 2 munkanapot kértek azoktól a dolgozó parasztoktól, akiknek vetőgépjük nem volt./149/ Igen, így és ehhez hasonló módszerekkel tettek szert a dolgozó parasztok nyomorának kihasználásával arra a pénztőkére, amelyen azután a dobravert kisparaszti birtokokat összevásárolták.

Az árverezéseken kívül egyéb módon is csökkent 1943-ban a szegedi dolgozó parasztság földterülete. A honvédelmi miniszter 300 szegedi gazdától 311 kat.hold 673 négyszögöl földterületet vett el a repülőtér bővítésére./150/ A károsult kisgazdák közül 40 dolgozó paraszt kártalanításáról egyáltalán nem gondoskodtak. A többi 260 gazda 1944-ben kártalanításul csereföldet kapott a város följből 380 kat.hold 972 négyszögöl terjedelemben,/151/ azonban sokkal rosszabb minőségű és piac szempontjából is sokkal kedvezőtlenebb helyen kapták a

149 Csongrádmegye Iparának és Mezőgazdaságának fejlődése és feladatai.MDP Csongrádmegyei PB.Agit.Prop.Kiadványa 1955. 33.old.

150 SZÁL.Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 1402/1946.

151 SZÁL.Szeged Közgylési Jegyzőkönyv 1944.ápr.15.87.pont

csereföldet. Így pl. Gyála község határában 148 kat.hold 208 négyszögöl területet. Ezen az előnytelen, kényszerű esetrén nem változtat az sem, hogy a csereföld területén 69 kat.hold 299 négyszögöl területtel nagyobb az elvett földek területénél. Az így megrabolt parasztok sorsa egyáltalán nem izgatta a kormányzatot. Sokkal lényegesebb volt számukra a katonai repülőtér kiépítése, mint a dolgozó parasztság nyomora.

1943-ban a fronton elszenvedett vereségek és az országon belül tornyosuló gazdasági és politikai nehézségek a kormányzatot további megszorító intézkedések megtételére a "nadrágszíj még szűkebbre szorítására" kényszerítette.

1943-tól "totálissá" vált a beszolgáltatási rendszer az ugynevezett Jurcsék tervvel, amely a kataszteri tiszta jövedelmen alapuló megterheléssel aránytalanul jobban súlytotta a dolgozó parasztságot, mint a nagybirtokot. A 6000/1942.M.E. alaprendelet alapján a 112.006/1942.K.M.sz.rendelet a termelőt az 1943.évi termésből az egész szántóföld területének egy-egy aranykorona kat.tiszta jövedelme után 10-10 kg. - egy kat.hold után azonban legfeljebb 200 kg. - kenyérgabona /buza, rozs, kétszeres/ beszolgáltatását írta elő 1943 július 1-ig./151/A" buzapontokba" kivetett beszolgáltatási kötelezettség a dolgozó parasztságot sújtotta nagyobb mértékben, mivel az aranykorona kataszteri tiszta jövedelme a kisbirtoknak jó-

151 Magyarországi Rendeletek Tára 1942.III.kötet 3471.old.

val magasabban volt megállapítva, mint a nagybirtok jövedelme. A beszolgáltatási rendeletet a 100.800/1943.K.M.sz. rendelettel tovább módosították, még jobban fokozva a dolgozó parasztság kifosztását. A rendelet 1943. július 1-től 1944. június 30-ig terjedő évben egész szántóföldi terület kataszteri tiszta jövedelmének minden aranykoronája után megállapított 10 kg. kenyérgabonán, vagyis 10 buzaegységen felül még 40 buzaegységnek megfelelő mennyiségű mezőgazdasági terményt, vagy terméket követelt a közellátás céljára a hatóság által megállapított áron beszolgáltatni. /152/ Egy év alatt tehát ötszörösré, 50 buzaegységre srófolták a beszolgáltatási kötelezettséget. A beszolgáltatott terményeket és termékeket a beszolgáltatási köteleesség teljesítésének szempontjából meghatározott bizonyos kulcs szerint kellett buzaegységekre átszámítani. Az átszámítási kulcs meghatározott minőségű /tisztaságú, nedvességtartalmu, stb./ terményekre és termékekre vonatkozott. Ennél rosszabb minőségű termények és termékek átszámítása megfelelő buzaegység levonással történt, ami ismételten alkalmas volt arra, hogy a csalások egész sorozatát kövessék el a dolgozó parasztok terhére. A nagygazdák által az átvevő zsebébe csusztatott néhány pengő azonnal első osztályúvá tette a beszolgáltatott terményt, vagy terméket, míg az a szegény dolgozó paraszt, akinek ezt nem állt módjában megtenni, legjobb esetben is csak II. osztályú vagy ennél is rosszabb termékek és terményt tudott csak beszolgáltatni.

Természetesen ezért alacsonyabb árat is fizettek, ami mezőgazdasági termények maximált árát és az ipari és egyéb fogyasztási cikkek magas árát összehasonlítva azt jelentette, hogy majd hogy nem ingyen adták oda terményeiket. Hogy a visszaélések ténylegesen fennálltak arra jó példa az, hogy a terményátvevők szinte kivétel nélkül mind meggazdagodtak.

Szegeden különösen sok nehézséget jelentett a beszolgáltatási kötelezettségnél a minőség szerinti kategorizálás, mert a sovány homoktalajok és az egyre rosszabodó megmunkálási lehetőségek szinte kizárták az első osztályú termények termelését. Azonkívül a helytelenül megállapított aranykorona kataszteri tiszta jövedelem szinte kibírhatatlan terhet jelentett a dolgozó parasztok számára a beszolgáltatási kötelezettség szempontjából. A 15-20 aranykoronára feltornászott holdankénti kataszteri tiszta jövedelem és a terméstől függetlenül előre kivetett beszolgáltatási mennyiség szinte az egész termést elvette a kis és középparasztoknak, beleértve a saját szükségletükre szolgáló terményeket is.

Az egész szántóföld területe kataszteri tiszta jövedelmének minden aranykoronája után kivetett 50 buzaegységből 10 buzaegységet csak kenyérgabonában, 10 buzaegységet csak zsiradékfélékben, a többi 30 buzaegységet pedig a termelő szabad választása szerint bármilyen terménnyel vagy termékkel teljesíthette. A buzaegységek teljesítésének ilyen megosztása is csak a nagygazdáknak kedvezett, mert ők tudtak termelni olyan terményeket is, amelyeknek a buzaegysége magas, mint pl. repce /kétszeres buzaegység/, rizs /háromszoros/, lu-

cernamag/ 18-szoros/, gyűszűvirág /harmincszoros/stb. amiből a szabadválasztásu buzaegységeket könnyedén teljesíthették. Nem így a dolgozó parasztok, akik földjükön buzát, kukoricát termeltek erősen külterjes módszerekkel. Nekik tehát legtöbbször a szabadválasztásu buzaegységeket is ebből kellett teljesíteniök és így még a fejadagjuk sem maradt meg azoknak, akik legtöbbet dolgoztak. Szegeden egyedül a röszei dolgozó parasztok voltak csupán ilyen szempontból "előnyösebb" helyzetben, mert itt igen elterjedt a paprikatermelés, amelynek a buzaértéke majdnem nyolc és félszerese a buzának./ 1 q légszáraz, felfűzött paprika 830 buzaegységnek felelt meg/ Ez azonban csak töredékét képezte a szegedi parasztságnak, a többség a létminimumért küzdött. Szegeden" ma az a helyzet - írták az egyik jelentésben -, hogy a multévi, a folyóévi igénybevételek, valamint a helyi hadiüzemi és közfogyasztási szükségletek kielégítése után amíg 1938-ban közel 7000 db-os tehénállomány volt, ma már csupán kereken 5500 db. tehén áll rendelkezésre" ezért kérték a beszolgáltatás csökkentését, amit azonban a város nem kapott meg./153/

A nagygazdák érdekeit szolgálta a 102.860/1943.

K.M.számú rendelet is, amely kimondta, hogy a kenyérgabonából kiadott arató és cséplőrészt a kenyérgabona beszolgáltatási kötelesség teljesítésébe be kell számítani, de csak abban az esetben, ha a gazdálkodó szántóterülete a 20 kat.holdat meghaladta./154/

153 SZÁL.Főispáni Iratok/közellátás/302/1943.

154 Magyarországi Rendeletek Tára 1943.II.kötet 1133.old.

A 20 kat. hold alatti kis és középbirtokos parasztoknak semmilyen kedvezményt nem adtak, sőt velük szemben alkalmazták szinte kivétel nélkül a törvény szigorát, ha nem tudták vagy nem akarták a beszolgáltatási köteleességek teljesíteni.

"1943-ban a KMP-nek és a parasztság demokratikus erőinek munkája nyomán a falun is erősödött a háborúellenes hangulat. A beszolgáltatás megtagadása és szabotálása 1943-ban az ország több részén tömegmértűvé vált. Csongrád megyében 1943 júliusában a beszolgáltatási előírások elmulasztása miatt 4000 gazda ellen indítottak büntető eljárást."
/155/

1944-ben, főleg az ország német megszállása után, a kis és középparasztságra nehezedő terhek már az elviselhetetlenségig fokozódtak. A 107.000/1944. K.M. számú rendelet újból szabályozta a beszolgáltatási rendet 1944. július 1-től 1945. június 30-ig terjedő időre. A rendelet - amely szintén Jurosek nevéhez fűződik - az előző évinél is szigorubb intézkedéseket fogantatosított. /156/ Addig amíg az eddig érvényben lévő beszolgáltatási rendeletek az egész szántóföld területének egy-egy aranykorona kataszteri tiszta jövedelme után rendelték el a tiz, majd ötven buzaegység beszolgáltatását, addig ez a legújabb beszolgáltatási rendelet már "csak" " mezőgazdasági ingatlan után" kivetett beszolgáltatási köteleességről beszélt.

155 Korom Mihály id.mű 117.old.

156 Budapesti Közlöny 1944.április 9. 80.szám

A félreértések elkerülése végett nyomban meg is határozta a rendelet, hogy mit is kell mezőgazdasági ingatlan alatt érteni; a szántóföldet, rétet és a legelő területeket. Tehát most már nemcsak a szántó^tföldek után, hanem minden terület után kellett beszolgáltatást teljesíteni. Ez a rendelkezés a szegedi dolgozó parasztokat különösen súlyosan érintette, mivel sok, szinte használhatatlan szikes és talajvizes legelőterület után is teljesíteniük kellett a beszolgáltatást.

A rendelet szerint a szántóföldet terhelő beszolgáltatási kötelezettség a szántóterület kataszteri tiszta jövedelmének minden aranykoronája után 40 buzaegység, de kat.holdanként legalább 120 és legfeljebb 800 buzaegység. Szinte hihetetlen, hogy ilyen mérvű beszolgáltatás elrendelését meg-merték egyáltalán kísérelni és nem félték a parasztság dühének kirobbanásától. Persze a megfélemlítés, az internálás és behívások elnémitották az örülésig elkeseredett parasztságot. Szinte hihetetlen ütemben növelték a terheket. Az 1942-es alaprendelet 10 buzaegysége 40-re emelkedett - az előző évi 50-nél csak azért "kevesebb", mert a rét és legelőterület beszolgáltatására 10 egységet levettek, ami a gyakorlatban nem 10 egység levonását, hanem legalább 20 egység hozzáadását jelentette - az 1 kat.hold után "legfeljebb" 200 egység pedig már kat.holdanként "legalább" 120 és legfeljebb 800 buzaegység beszolgáltatását írta elő. 1942-től 1944-ig tehát a beszolgáltatást több mint ötszörösére emelték, a velejáró nyomor pedig még ennél is jóval nagyobb.

A szántóföldet terhelő 40 buzaegységet az alábbi felosztás szerint kellett teljesíteni:

10	buzaegységet	kenyér gabonában	-	kenyér gabona	beszolgáltatás
10	"	zsirban	-	zsir	"
7	"	husban	-	hus	"
13	"	szabad választásu		beszolgáltatási kötelezettség.	

A rétet terhelő beszolgáltatási kötelezettség megállapításánál a rét kataszteri tiszta jövedelmének és minőségének figyelembe vételével I-V osztályba sorolták a községeket, városokat és ennek megfelelően a rét után járó beszolgáltatási köteleességet is.

I.	osztályu	rét	után	240	buzaegységet
II.	"	"	"	200	"
III.	"	"	"	160	"
IV.	"	"	"	120	"
V.	"	"	"	80	"

kellett teljesíteni. Azt hiszem, a szántóföldi beszolgáltatásnál "elengedett" 10 buzaegység csak a rétnél busásan megtérült a kormányzatnak.

A legelőterületeket terhelő beszolgáltatásnál is I-V osztályba sorolták a községeket, városokat a kataszteri tiszta jövedelem és minőség szerint.

I.	osztályu	legelő	után	110	buzaegységet
II.	"	"	"	90	"
III.	"	"	"	70	"
IV.	"	"	"	50	"
V.	"	"	"	30	"

kellett teljesíteni. Hogy az egyes községek és városok ha-

tárában lévő rétek és legelők melyik osztályba tartoztak azt a közellátási kormánybiztos a közellátásügyi miniszter utasítása szerint döntötte el.

Szeged thj.város területén lévő rétek és legelők osztályba sorolásánál nem az öt osztály szerinti kategorizálást vették alapul, hanem itt hat osztályba sorolták a réteket és legelőket./157/

Rét:	I. osztályu	248	kat.h	518	öl	4842	K.43	f,átl.	1	kh.	19.50	aK.
	II.	"	3149	"	184	"	42512	"	93	"	"	13.50 "
	III.	"	8779	"	824	"	79015	"	86	"	"	9,00 "
	IV.	"	4348	"	825	"	21742	"	57	"	"	5,00 "
	V.	"	1384	"	1508	"	4154	"	87	"	"	3,00 "
	VI.	"	772	"	10	"	385	"	94	"	"	0,50 "
Összesen:			18681	kat.h	1269	öl	1152654	K 60	F	átl.1kh.		8,17 aK

Legelő	I. osztályu	400	kat.h	73	öl	5801	K 73	f	átl.	1	kh.	14,50 aK
	II.	"	2225	"	1294	"	17361	"	36	"	"	2,80 "
	III.	"	3323	"	1253	"	14624	"	54	"	"	4,40 "
	IV.	"	1637	"	502	"	2947	"	16	"	"	1,90 "
	V.	"	1917	"	1462	"	958	"	77	"	"	0,50 "
	VI.	"	367	"	1584	"	73	"	53	"	"	0,20 "
Összesen:			9872	kat.h	378	öl	141767	K 09	f	átl.1	kh.	4,23 aK

A táblázatokból arra lehet következtetni, hogy talán azért sorolták hat osztályba a rét és legelőterületeket, mert ezzel is érzékeltetni akarták azt, hogy Szegeden súlyosnak tartják a rét és legelő után járó beszolgáltatások előírásokat.

A táblázatok a rétek és legelők milyenségére is fényt derítenek. Láthatjuk, hogy az első és másodosztályu rétek és legelők,

a rét és legelőterületek kisebbik hányadát tették ki, azaz zömében rosszminőségű réteket és legelők találhatók.

A rét és legelőt terhelő beszolgáltatást hus, baromfi, tojás, gyapju és szálastakarmány beszolgáltatásával kellett teljesíteni. A beszolgáltatott terményeket és állatokat kulcsszám szerint kellett buzaegységekre átszámítani és úgy számították be a beszolgáltatási köteleesség teljesítésébe.

Ujítás volt az eddigi beszolgáltatási rendeletekkel szemben ennél a rendelkezésnél az is, hogy a gazdálkodó egész olajosmag termésének és egy néhány egyéb ipari növény teljes termésének kötelező beszolgáltatását írta elő. Azonkívül a rendelet 6.§. 23. pontja határozottan, félreérthetetlenül leszögezte, hogy " a gazdálkodó azon a címen, hogy lovat honvédelmi célra igénybevették, a beszolgáltatási kötelezettség teljesítésébe beszámítást nem igényelhet." Ezt a pontot a fokozódó lóbehívások után megindult kérvényezési hullám megszüntetése céljából iktatták be. Így akarták a dolgozó parasztnak a tudomására hozni, hogy a beszolgáltatást minden körülmények között teljesíteniük kell. Ugyancsak ujítás a rendeletben - a parasztság kárára - a 16.§. is, amely szintén a beszolgáltatás minden körülmények között való teljesítését szolgálta. Ez a paragrafus kimondta, hogy " más gazdaságokban végzett mezőgazdasági munkával is teljesítheti beszolgáltatási kötelezettségét az, aki beszolgáltatási kötelezettségét más módon nem tudná teljesíteni, vagy annak teljesítése esetén háztartási, vagy gazdasági szükségletét nem tudná ellátni."

A beszolgáltatás teljesítésébe csak az olyan mezőgazdasági munka számított be, amelyet a gazdálkodó vagy családtagja munkavállalóként napszámban, pénzfizetés ellenében a hivatalosan megállapított legmagasabb munkabért meg nem haladó munkabérért végzett és amelyről a munkaadó a jegyzéket a nyilvántartó hatóságnak megküldte.

Íme a XX. századi, Horthy-rendszer féle modern robot, kormány által ~~sz~~ kötelezően előírt formában. Ez a paragrafus arra volt jó, hogy ennek alapján a kizsákmányoló gazdaságokat olosó munkaerővel lássák el és mindenáron, - mindegy hogy milyen eszközökkel-biztosítani a termelést az összeomlás küszöbén álló német fasizmusnak és magyar csatlósainak." A háboru érdeke az egész nemzettől minden téren fokozott erőfeszítést követelt,- hangoztatták. Különös munkateljesítményt kívánt azonban a mezőgazdaság, hogy megtermelhesse mindazokat a többlet javakat, amelyek az egyre növekvő honvédelmi és közellátási érdekek szempontjából nélkülözhetetlenek."/158/ " Lemondás és áldozat - legyen hát a jelszó és a szűkre szabott készletek világában tartsa mindenki szem előtt a közösség parancsait."/159/- harsogta Antal István nemzetvédelmi propaganda miniszter a nyomoruságban tengődő dolgozó tömegek felé.

Legsúlyosabb helyzetben a háboru utolsó évében Szegeden a kisbérlők és a kisparasztok voltak. Ők voltak azok, akik robotban teljesítették a beszolgáltatási kötelezettségüket, vagy azért, mert nem termeltek annyit, hogy futottak vol-

158 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség. 1048/1944.

159 Dél-Magyarország 1944. január 9. Antal István miniszter nagy beszéde c. cikkből.

na beszolgáltatásra, vagy azért, mert nagy családdal rendelkeztek és ami termett még a fejadagnak sem volt elegendő, a beszolgáltatást pedig teljesíteni kellett. Leggyakoribb eset azonban az volt, hogy kevés is termett meg nagy családosaik is voltak, tehát mindenképpen robotolni kellett." Olyan szerencsétlen helyzetbe jutottunk, mint kisbérlek - írták a csengelei kisbérlek panaszos levelükben a szegedi főispánnak -, hogy családjainkat és magunkat testi és felsőruhával ellátni, teljesen képtelenek vagyunk." /160/ Az ilyen és ehhez hasonló levelek és kérelmek azonban nem nagyon hatották meg Szeged urait, sőt ezévben " 280 kisbérlek családtól elvették a fél, meg egy kat.hold bérleteket," /161/ is mit sem törődve azzal, hogy ezekkel a szerencsétlenekkel mi lesz. A többi kisbérlekkel szemben pedig különféle megkötéseket tettek, mint pl. a bérelt szántó 20 %-án kötelesek takarmányt termelni, kötelesek tartló buktatást és ősziszántást végezni. /162/ Arra az urak már nem gondoltak, hogy mindezt szívesen megtennék a kisbérlek, ha nem vitték volna el a férfiakat katonának, lovaikat pedig nem vonultatták volna be a katonasághoz, tehát arra, hogy nem ők, hanem a háború az oka mindennek. Hiába írták a szegedi dolgozó parasztokkal együtt a főispánnak, hogy " azok a gazdák, akiktől a lovakat a németek most megvásárolták, igen hátrányos helyzetbe kerültek, mert a legnagyobb dolog idejében igavonó állattól nélkül maradtak és az átvett lovat a beszolgáltatási kötelezettségükbe sem számítják be." /163/

160 SzÁL. Főispáni Iratok/közellátás/ 498/1944.

161 SzÁL. Polgármesteri Iratok 60.857/1944.

162 SzÁL. Főispáni Iratok/Közellátás/ 1770/1943.

163. SzÁL. Főispáni Iratok 447/1944., valamint SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 838/1944. és 856/1944.

meg sem hallgatták őket.

A mezőgazdasági termelést nemcsak a dolgozó parasztok egyre szélesedő szabotázsza, hanem a mezőgazdasági eszközök hiánya is komolyan akadályozta. A kormányzat annyi rá el volt foglalva a fegyverek és lőszer gyártásával, hogy a legegyszerűbb szerszámok, a kapák, ásók, és gereblyék gyártását már nem bírta el a háborús termelés, és ilyen eszközökből egyáltalán nem lehetett beszerezni Szegeden./164/ Ugyanigy hiány volt üzemanyagból, kenőolajból és emiatt a traktorok sokszor kénytelenek voltak leállni. A cséplés is igen vontatottan haladt az üzemanyag hiánya miatt./165/

A beszolgáltatást elrendelő utasítások és helyi intézkedések egymást érték és az amugyis elkeserítő helyzetben még inkább növelték a dolgozó parasztság elégedetlenségét. "A tehéntartó gazdákat a termelt összes tejnek a beszolgáltatására" kötelezték /166/, megkezdtek a szalma beszolgáltatás teljesítését a katonaság részére/167/, valamint a takarmány beszolgáltatás behajtását is./168/

A parasztság részéről a beszolgáltatás teljesítése nagyon vontatottan haladt, pedig már különféle prémiumokat is kilátásba helyeztek azok részére, akik teljesítik beszolgáltatási kötelezettségüket. Így pl. akik a tejbeszolgáltatást teljesítették vágási engedélyt kaptak borjú le-

164 SzÁL. Főispáni Iratok /közellátás/ 575/1944.

165 SzÁL. Főispáni Iratok /közellátás/ 591/1944. és Szeged Közigazgatási Bizottság 831/1944.

166 SzÁL. Polgármesteri Iratok 18.730/1944.

167 SzÁL. Főispáni Iratok 446/1944.

168 SzÁL. Főispáni Iratok. 1917/1944.

Vágására, amelyre különben vágási tilalom volt./169/Akik beszolgáltatási kötelezettségüknek 80 %-ban - tehát már ezzel is megelégedtek volna - eleget tettek, textilutalványt, mezőgazdasági ruházati utalványt kaptak./170/Ennek ellenére " a beszolgáltatás nagymértékben csökkent",/171/ és Jurcsák Béla földművelésügyi miniszter is azon kesergett, hogy "100 holdon felüli birtokcsoporthoz tartozó gazdák kötelezettségüknek eleget tettek" /172/ a többiek viszont nem. Itt sok körülményt figyelembe kell venni; mint a rossz termést, az elmaradt módszerekkel való termelést, a háborús termelést stb. amikor a termelés és beszolgáltatás csökkenéséről beszélünk, de a szabotálást sem hagyhatjuk ki. Ezt látszik igazolni Jurcsák miniszter kijelentése is, hogy " majdnem minden falu meg van szervezve a kommunista rendszerre való átmenetre" /173/ valamint az is, hogy "a tanya-iak a közellátás részére tulnyomólag sovány 80-100 kg. súlyú sertést adtak be."/174/ Természetesen az is közrejátszott itt, hogy nem volt mivel meghizlalni a sertéseket.

A beszolgáltatásról szinte minden értekezleten beszéltek " kéréselhetetlen szigorral" fenyegetőztek a beszolgáltatás elmulasztóival szemben és rendkívüli munkadíjban részesítették azokat a gazdasági felügyelőket, " akik kötelességük teljesítésében átlagot meghaladó ügybuzgalommal tevékenykedtek," /175/a parasztnyuzás terén. Szegedről Járai Gyula gazdasági felügyelő kapott 300 pengőt ilyenirányu "jó

169 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügyelőség 877/1944.

170 Főispáni Iratok 376/1944.

171 SzÁL. Főispáni Iratok 105/1944.

172 Szegedi Friss Ujság 1944. június 24. a földmív. miniszter a beszolgáltatási kötelezettség c. cikkéből.

173 G. Farkas Erzsébet: Népi demokratikus forradalmunk néhány kérése. Tanulmány a Magyar népi demokr. történetéből c. pont kiadványban Bpest, 1955. 60. old.

174 SzÁL. Főispáni Iratok /közellátás/ 464/1944.

175 SzÁL. Szeged Város Gazdasági Felügy. 1048/1944.

munkájáért."

Céljukat azonban mindezek ellenére sem érték el, mert a pusztulásra ítélt burzsoá földesuri rendszert - a kizsákmányolókkal együtt - elsöpörte a diadalmasan előnyomuló Vörös Hadsereg és meg hozta a szegedi dolgozó parasztság számára is a hön óhajtott szebb világot.

T a r t a l o m

1 Szeged város mezőgazdasági helyzete	1. oldal
a/ Szeged város birtokmegoszlási viszonyai	8. "
b/ Szeged mezőgazdaságának művelési ágak szerinti vizsgálata	18. "
c/ Szeged talajviszonyai	22. "
d/ Éghajlati és csapadék viszonyok	23. "
e/ A vetésterületek alakulása	25. "
f/ A termésátlagok alakulása	40. "
j/ Szeged állattenyésztése	42. "
2 A szegedi agrárproletariátus helyzete	49. "
3 A dolgozó kis és középparasztság helyzete	81. "

Mellékelet: 4 db. térkép